

NARANDŽASTI IZVJEŠTAJ 2016.

GODIŠNJI IZVJEŠTAJ O STANJU
LJUDSKIH PRAVA ŽENA U BOSNI I HERCEGOVINI

**NARANDŽASTI IZVJEŠTAJ 2016.
GODIŠNJI IZVJEŠTAJ O STANJU LJUDSKIH PRAVA ŽENA
U BOSNI I HERCEGOVINI**

Sarajevo, februar 2016.

Edicija *Ljudska prava* Sarajevskog otvorenog centra
Ediciju uređuje Emina Bošnjak
Broj izdanja 47

Naslov: NARANDŽASTI IZVJEŠTAJ 2016.
GODIŠNJI IZVJEŠTAJ O STANJU LJUDSKIH PRAVA ŽENA
U BOSNI I HERCEGOVINI

Autor_ice: Saša Gavrić (poglavlja koja nisu specifičirana kod ostalih autorica)
Inela Hadžić (Obrazovanje i učešće na tržištu rada, Trgovina ljudima)
Emina Bošnjak (Politički život i odlučivanje)
Maida Zagorac (Rodno zasnovano nasilje)
Adrijana Hanušić-Bećirović, TRIAL (Ratno seksualno nasilje)
Meliha Lekić (Zdravstvena zaštita)

Priredio: Saša Gavrić

Recenzentkinje: Ismeta Dervoz i Jelena Milinović

Lektura i korektura: Elvir Kapić

Prevod BHS-ENG: Marina Veličković

Prelom i dizajn: Dina Vilić

Izdavači: Sarajevski otvoreni centar, www.soc.ba
Helsinški parlament građana Banja Luka,
www.hcabl.org

Za izdavača: Saša Gavrić, Dragana Dardić

© Sarajevski otvoreni centar/autori_ice

Nekomercijalno umnožavanje, fotokopiranje ili bilo koji drugi oblik reprodukcije ili preuzimanja cijele publikacije ili njezinih dijelova je poželjan, uz prethodno pismeno informisanje izdavača na email office@soc.ba

Izveštaj pokriva period od januara 2015. do kraja januara 2016.

Publikacija je rezultat rada na ljudskim pravima žena i ravnopravnosti spolova u okviru različitih projekata Sarajevskog otvorenog centra, koje su podržali_e (prema abecednom redu): Ambasada Kraljevine Norveške, Ambasada Sjedinjenih Američkih Država, Ambasada Švajcarske Konfederacije, Fondacija Friedrich Ebert, Fondacija Heinrich Böll, Fond otvoreno društvo BiH i Švedska međunarodna razvojna agencija (SIDA).

Publikacija je izrađena u okviru projekta koji finansira Ambasada Kraljevine Norveške. Sadržaj ove publikacije isključiva je odgovornost izdavača i ni na koji način ne odražava stavove donatora.

ISSN 2490-2160

**NARANDŽASTI IZVJEŠTAJ 2016.
GODIŠNJI IZVJEŠTAJ O STANJU LJUDSKIH PRAVA ŽENA U BOSNI
I HERCEGOVINI**

Sarajevo, februar 2016.

Sadržaj

SPISAK SKRAĆENICA	6
PREDGOVOR	8
TEKUĆE PRAKSE KRŠENJA LJUDSKIH PRAVA	9
Neodgovoran odnos institucija prema finansiranju sigurnih kuća u Federaciji BiH	9
Neravnopravnost žena pri formiranju vlada na svim nivoima vlasti u BiH	10
DOBRE PRAKSE	11
Usvajanje Okvirne strategije za provedbu Istanbulske konvencije	11
PRIORITETNE MJERE KOJE SE TREBAJU PODUZETI	12
Unaprijediti zakonski okvir za ravnopravnost muškaraca i žena u izvršnoj i zakonodavnoj vlasti	12
Jačati kapacitete i mehanizme te provoditi programe za ravnopravnost spolova u kantonima	12
Ukloniti diskriminaciju u oblasti porodijskog/roditeljskog odsustva u Federaciji BiH	13
Pokazati posvećenost za provedbu Istanbulske konvencije	13
1. PRAVNI I INSTITUCIONALNI OKVIR ZA RAVNOPRAVNOST SPOLOVA	14
Ustav i ključni zakoni	14
Institucionalni mehanizmi za ravnopravnost spolova	15
Parlamentarna radna tijela za ravnopravnost spolova	16
Javne politike za ravnopravnost spolova	16
Smjernice za djelovanje	18
2. OBRAZOVANJE I UČEŠĆE NA TRŽIŠTU RADA	19
Obrazovanje – šta govori statistika?	19
Učešće na tržištu rada	19
Novi entitetski zakoni o radu	20
Porodični život i tržište rada	21
Smjernice za djelovanje	22

3. ZDRAVSTVENA ZAŠTITA	23
Liječenje neplodnosti i medicinski potpomognuta oplodnja	23
Pristup zdravstvenim ustanovama	25
Smjernice za djelovanje	27
4. POLITIČKI ŽIVOT I ODLUČIVANJE	28
Žene u tijelima političkih stranaka	28
Žene u zakonodavnoj vlasti	28
Žene u izvršnoj vlasti	30
Žene u sudskoj vlasti, vojsci i policiji	32
Smjernice za djelovanje	33
5. RODNO ZASNOVANO NASILJE	34
Pravna regulacija suzbijanja nasilja nad ženama i nasilja u porodici	34
Rad i finansiranje sigurnih kuća u BiH	35
Izazovi u 2016: Borba za spašavanje sigurnih kuća u FBiH	37
Smjernice za djelovanje	38
6. RATNO SEKSUALNO NASILJE	39
Izmjene Krivičnog zakona BiH	39
Naknade žrtvama ratnog seksualnog nasilja dosuđene u okviru krivičnog postupka	39
Zakon o žrtvama torture BiH	40
Izmjena zakona u vezi sa sticanjem statusa žrtve seksualnog nasilja	41
Studija o položaju srpskih žena žrtava seksualnog nasilja	41
Smjernice za djelovanje	42
7. TRGOVINA LJUDIMA	43
Smjernice za djelovanje	44
DODATAK	45
Politički sistem Bosne i Hercegovine	45
Postignuća Sarajevskog otvorenog centra u 2015. godini	46
Autor_ice	47

SPISAK SKRAĆENICA

AP	Akcioni plan
ARS BiH	Agencija za ravnopravnost spolova Bosne i Hercegovine
A-SDA	Stranka demokratske aktivnosti (politička partija)
BD	Brčko distrikt
BHAS	Agencija za statistiku Bosne i Hercegovine
BiH	Bosna i Hercegovina
BPS	Bosanskohercegovačka patriotska stranka (politička partija)
CEDAW	Konvencija za eliminaciju svih oblika diskriminacije nad ženama
CoE	Vijeće Evrope (eng. Council of Europe)
DF	Demokratska fronta – Željko Komšić (politička partija)
DNS	Demokratski narodni savez (politička partija)
FBiH	Federacija Bosne i Hercegovine
FIGAP	Finansijski mehanizam za implementaciju Gender akcionog plana BiH
GAP	Gender akcioni plan
GBV	Rodno zasnovano nasilje (eng. Gender Based Violence)
GC	Gender centar (Republike Srpske ili Federacije BiH)
HDZ BiH	Hrvatska demokratska zajednica Bosne i Hercegovine
HDZ 1990	Hrvatska demokratska zajednica 1990 (politička partija)
KZ	Krivični zakon
LBT*	Lezbejke, biseksualne i trans* žene
MPO	Medicinski potpomognuta oplodnja
NDP	Narodni demokratski pokret (politička partija)
NS	Nova stranka (politička partija)
NSRS	Narodna skupština Republike Srpske
NSRzB	Narodna stranka – Radom za boljitak (politička partija)
NVO	Nevladine organizacije
OCD	Organizacije civilnog društva
OS BiH	Oružane snage Bosne i Hercegovine
PDP	Partija demokratskog progresa (politička partija)
PD PSBiH	Predstavnički dom Parlamentarne skupštine BiH
PFBiH	Parlament Federacije BiH
PSBiH	Parlamentarna skupština BiH
PUP	Partija ujedinjenih penzionera (politička partija)
RS	Republika Srpska
SBB	Stranka za bolju budućnost (politička partija)
SBiH	Stranka za Bosnu i Hercegovinu (politička partija)
SDA	Stranka demokratske akcije (politička partija)
SDP	Socijaldemokratska partija (politička partija)
SDS	Srpska demokratska stranka (politička partija)
SIPA	Državna agencija za istrage i zaštitu

SNSD	Savez nezavisnih socijaldemokrata – Milorad Dodik (politička partija)
SOC	Sarajevski otvoreni centar
SP	Socijalistička partija (politička partija)
SRS	Srpska radikalna stranka Republike Srpske (politička partija)
SzP	Savez za promjene (koalicija političkih partija)
UN	Ujedinjene nacije
WHO	Svjetska zdravstvena organizacija (eng. World Health Organisation)
ZoRS	Zakon o ravnopravnosti spolova BiH
ZZD	Zakon o zabrani diskriminacije BiH

PREDGOVOR

Već četvrtu godinu zaredom izrađuje se i objavljuje Godišnji izvještaj o stanju ljudskih prava žena u Bosni i Hercegovini. Ovo je ujedno i jedini nama poznat izvještaj koji na godišnjem nivou objavljuju organizacije civilnog društva, a koji na sveobuhvatan način tematizuje prava žena, trudeći se pokriti što više pitanja iz ove oblasti. Prva dva izvještaja su nastala samostalnim radom Sarajevskog otvorenog centra, a treći izvještaj je rezultat zajedničkog rada Sarajevskog otvorenog centra i Fondacije CURE, a u ime Ženske mreže BiH. Ovaj izvještaj pred Vama ponovo je nastao samostalnim radom Sarajevskog otvorenog centra.

Veoma nam je drago što i ovogodišnji izvještaj potpisuju mlade aktivistkinje, članice tima Sarajevskog otvorenog centra – Emina Bošnjak, Inela Hadžić i Maida Zagorac. Njima su se pridružile i naše vanjske saradnice Adrijana Hanušić-Bećirović (TRIAL BiH) i Meliha Lekić (redovna profesorica Medicinskog fakulteta Univerziteta u Sarajevu), dugogodišnje zagovaračice i borkinje za prava žena u BiH, koje su autorice dva poglavlja. Ovaj se izvještaj velikim dijelom naslanja na prethodne. Imajući to na umu, ovogodišnji izvještaj se u potpunosti nadograđuje na informacije koje su iznesene u prethodnim izvještajima te preporučujemo da se ovaj izvještaj i izvještaji objavljeni 2014. i 2015. čitaju uporedno kako bi se dobila sveobuhvatna slika stanja prava žena u Bosni i Hercegovini. Naši dosadašnji izvještaji dostupni su na: <http://soc.ba/publikacije/human-rights-papers/Godina 2015.> se ne može pohvaliti značajnim napretkom kada su u pitanju prava žena. U 2016. godini potrebno je sistematski raditi na poboljšanju položaja žena u društvu, a posebno se posvetiti pitanjima marginalizovanih grupa žena kao što su povratnice, žene žrtve rata, Romkinje, žene s invaliditetom, samohrane majke, žene žrtve nasilja, lezbejke, biseksualne i trans* žene, koje su u velikoj mjeri diskriminisane, marginalizovane, a u određenom broju i u potpunosti društveno isključene.

Na kraju, želim se srdačno zahvaliti gore navedenim koautoricama kao i recenzentkinjama, Ismeti Dervoz i Jeleni Milinović, koje su detaljnim pregledom i dobronamjernim komentarima doprinijele kvaliteti ovog izvještaja. Zahvaljujem se i Helsinškom parlamentu građana Banja Luka, a posebno Dragani Dardić, koji su koizdavači ovog izvještaja. Hvala i svim saradnicama_ima i partnericama_ma Sarajevskog otvorenog centra, nezavisno da li one_i dolaze iz ženskih udruženja, drugih organizacija civilnog društva, institucionalnih mehanizama za ravnopravnost spolova, političkih stranaka, parlamenata, izvršne vlasti ili međunarodne i donatorske zajednice. Vjerujemo da smo učile_i i napredovale_i kroz zajedničku saradnju te da su rezultati te saradnje vidljivi i u ovome izvještaju.

Nadamo se da će ovaj izvještaj biti od koristi za sve one koje_i rade na pravima žena. Radujemo se svakoj Vašoj povratnoj informaciji, ispravkama, kritici i komentarima!

Februar, 2016.

Saša Gavrić

Izvršni direktor, Sarajevski otvoreni centar

TEKUĆE PRAKSE KRŠENJA LJUDSKIH PRAVA

Neodgovoran odnos institucija prema finansiranju sigurnih kuća u Federaciji BiH

Usvajanjem novog Zakona o zaštiti od nasilja u porodici Federacije BiH 2013. godine unaprijeđeni su zakonski okviri za sistemsku borbu protiv nasilja u porodici i nasilja nad ženama. Član 35. Zakona predviđa da Federacija BiH i kantoni finansiraju sigurne kuće i to u razmjeru 70% Federacija – 30% kantoni. Zakon predviđa i jasnu obavezu da se usvoje podzakonski akti kojima će se jasno urediti osnivanje, rad i finansiranje sigurnih kuća, kao i standardi koji moraju biti ispunjeni da bi jedna sigurna kuća bila akreditirana i mogla dobiti podršku. Nažalost, u protekle tri godine ova obaveza nikada nije ispunjena, nego je rad šest postojećih sigurnih kuća prepušten samoregulaciji. Postojeće sigurne kuće su samostalno izradile studiju i procjenu godišnjih troškova jedne sigurne kuće. Procijenjeno je da rad i programi jedne sigurne kuće sa kapacitetom od 25 mjesta koštaju min. 240.000 KM godišnje. S druge strane, podrška sigurnim kućama na godišnjem nivou od strane Vlade Federacije BiH od 2008. godine do danas nikada nije bila viša od 200.000 KM. Da se jednostavno zaključiti da se sa predviđenih 200.000 KM mogu pokriti troškovi samo jedne sigurne kuće u Federaciji, tj. da kada se ovaj iznos podijeli na šest kuća, svaka kuća dobija iznos koji pokriva 10 do 15% ukupnih troškova. Vlada Federacije je time svake godine prekršila zakon i nije ispunila obavezu finansiranja u iznosu od 70%.

Umjesto da se ozbiljno pozabavi ovim pitanjem, Vlada Federacije je 2015. godine odlučila da će pristupiti izmjeni člana 35, a sve pod izgovorom da je postojeća odredba „nejasna“. Bez traženja tumačenja „nejasne“ odredbe od Parlamenta FBiH, Vlada je predložila da u budućnosti sigurne kuće mogu biti samo ustanove (po Zakonu o ustanovama iz 1993. i 1994. godine) i da će se buduće finansiranje planirati po smještenoj osobi na osnovu unaprijed određene cijene smještaja. Postojeće sigurne kuće, koje su fondacije ili udruženja građana, moraju promijeniti svoj pravni status u status ustanove ili u suprotnom neće moći dobiti podršku Federacije. Vlada FBiH se tako pozabavila pogrešnim pitanjem – pravnim statusom sigurnih kuća, umjesto da donese podzakonske akte i da izvrši svoju obavezu finansiranja u iznosu od 70%. U decembru 2015. godine Parlamentu su upućene izmjene i dopune Zakona o zaštiti od nasilja u porodici FBiH bez da se urade javne konsultacije. Konsultacije će se ipak provesti, ali samo zato što su organizacije civilnog društva izvršile pritisak te je Parlament donio takvu odluku.

Važno je naglasiti da je ovo pitanje u Republici Srpskoj dobro uređeno, u smislu da sigurne kuće i dalje imaju status udruženja ili fondacije te da su kao takve upisane u Registar sigurnih kuća Vlade RS i da se od iste finansiraju u iznosu od 70%. Ovo je očigledan primjer da sigurne kuće ne moraju biti ustanove.

Pored predloženih zakonskih izmjena, zabrinjava da Vlada Federacije BiH nije izdvojila niti jednu konvertibilnu marku prema postojećim sigurnim kućama tokom 2015. godine. Za 2016. godinu usvojen je budžet koji predviđa svega 160.000 KM za svih šest sigurnih kuća u Federaciji, što ne pokriva ni 70% troškova jedne sigurne kuće. Također, zbog nemara vlasti sigurna kuća koju vodi organizacija „Žena BiH“ u Mostaru je pred zatvaranjem te već mjesecima ne prima žrtve nasilja.¹

*Neravnopravnost žena pri formiranju vlada
na svim nivoima vlasti u BiH*

Opšti izbori u oktobru 2014. godine rezultirali su formiranjem parlamenta na svim nivoima vlasti te je tokom 2015. uslijedilo formiranje kantonalnih i entitetskih vlada, kao i Vijeća ministara BiH.

Kao i nakon svakih opštih izbora u proteklih 20 godina (od prvih post-ratnih izbora 1996. godine pa do danas), formirane vlade nemaju minimalan broj ministrica u svome sastavu. Kantoni, entiteti i država su i ovaj put prekršili kako međunarodne standarde definisane od strane UN-ovog CEDAW komiteta i od strane Vijeća Evrope, tako i bosanskohercegovačke zakonske odredbe iz Zakona o ravnopravnosti spolova u BiH, koji u članu 20. predviđa ravnopravnu zastupljenost žena i muškaraca u izvršnoj vlasti sa najmanje 40% manje zastupljenog spola. Iako se Vijeće ministara BiH može pohvaliti da po prvi put nakon dva mandata ima dvije ministricе (u odnosu na sedam ministara), te tako više nije u grupi sa državama kao što su Saudijska Arabija ili Pakistan, koje nemaju niti jednu ženu u vladi, važno je naglasiti da je u drugim vladama, kao što je Vlada Republike Srpske, broj ministrica smanjen. Najgori primjeri su vlade Zeničko-dobojskog i Hercegovačko-neretvanskog kantona u kojima nema niti jedna ministrica, nego se radi o jednospolnim izvršnim tijelima.

Ovo je očigledan primjer da se zakonske norme moraju pooštriti te da se trebaju uvesti rodne kvote u zakone o vladama, tj. zakone koji regulišu izbor vlada na svim nivoima vlasti, kako bi se zaustavilo formiranje budućih vlada bez ravnopravne zastupljenosti muškaraca i žena. Ohrabruje činjenica da je Komisija za ostvarivanje ravnopravnosti spolova Predstavničkog doma Parlamentarne skupštine BiH prihvatila prijedlog Sarajevskog otvorenog centra i Agencije za ravnopravnost spolova BiH, sa parlamentarne tematske sjednice iz septembra 2015, te da je u decembru 2015. u parlamentarnu proceduru uputila amandmane na Zakon o Vijeću ministara BiH. Ovaj zakon će se u februaru 2015. naći na dnevnom redu Predstavničkog doma. Ukoliko se ove izmjene usvoje, Vijeće ministara BiH nakon Opštih izbora 2018. neće se moći potvrditi ukoliko u njegovom sastavu ne bude minimalno 40% ministara i ministrica.²

DOBRE PRAKSE

Usvajanje Okvirne strategije za provedbu Istanbulske konvencije

Vijeće ministara BiH usvojilo je u julu 2015. Okvirnu strategiju za provedbu Istanbulske konvencije o prevenciji i borbi protiv nasilja nad ženama i nasilja u porodici u Bosni i Hercegovini za razdoblje 2015–2018.

Bosna i Hercegovina je tako među prvim državama u cijeloj Evropi koja je usvojila javnopolitički dokument za provedbu Konvencije, čime se obavezala da će učestvovati u borbi protiv nasilja nad ženama i nasilja u porodici. Agencija za ravnopravnost spolova BiH, koja je vodila ovaj proces, pokazala je i u ovom slučaju jasno strateško liderstvo kada je u pitanju razvoj javnih politika za unapređenje ravnopravnosti spolova. Kako bi se unaprijedila situacija, od ključnog značaja će biti posvećenost entiteta i kantona. Entiteti i kantoni moraju reformisati zakonodavstvo, nastaviti s jačanjem kapaciteta sudija i sutkinja, tužitelja_ica, socijalnih radnika_ca i policajaca_ki, te se jasno posvetiti podršci radu sigurnih kuća, ali i programima za ekonomsko osnaživanje žrtava nasilja. Republika Srpska nažalost nije dala saglasnost ovom dokumentu smatrajući da nije potrebno usvojiti ovakav dokument na državnom nivou, nego da se to treba učiniti na nivou entiteta. I pored toga, Vijeće ministara BiH usvojilo je ovaj dokument. Nadamo se da će se Strategija ipak provoditi u cijeloj BiH.

Prisjetimo se, Konvencija o prevenciji i borbi protiv nasilja nad ženama i nasilja u porodici je usvojena 11. maja 2011. godine u Istanbulu. Nakon niza preporuka Vijeća Evrope o zabrani diskriminacije na osnovu spola i zaštiti od nasilja, koje su se fokusirale na postavljanje zajedničkih ciljeva i minimuma zajedničkih standarda za države članice, ali koje nisu imale pravno obavezujući efekt, Konvencija predstavlja prvi pravno obavezujući akt Vijeća Evrope u oblasti sprečavanja i borbe protiv nasilja nad ženama.

BiH je 7. novembra 2013. godine postala šesta zemlja članica Vijeća Evrope koja je ratificirala Konvenciju. Ovim činom se BiH obavezala na poduzimanje zakonodavnih i drugih mjera radi osiguranja pravnog, institucionalnog i organizacionog okvira za prevenciju nasilja nad ženama, zaštitu žrtava nasilja te kažnjavanje počinitelja nasilja.

PRIORITETNE MJERE KOJE SE TREBAJU PODUZETI

Unaprijediti zakonski okvir za ravnopravnost muškaraca i žena u izvršnoj i zakonodavnoj vlasti

Postojeće zakonske odredbe, tj. rodna kvota od 40% na izbornim listama (član 4.19. Izborni zakon BiH), opšta i nesankcionišuća odredba o ravnopravnom učešću žena i muškaraca u izvršnoj vlasti (član 20. Zakon o ravnopravnosti spolova BiH), dovele su do određenog napretka, ali nemaju potencijal da rezultiraju konkretnim povećanjem broja izabranih žena. Zbog toga su neophodne dodatne afirmativne mjere. Kako bi se ostvarilo ravnopravno učešće žena i muškaraca, neophodne su najmanje dvije izmjene.

Prva izmjena se odnosi na Izborni zakon BiH, čijim se izmjenama treba uvesti rodna kvota od 50% (tzv. zipper sistem),³ te se trebaju poduzeti dodatne mjere koje se odnose na dodjeljivanje mandata manje zastupljenom spolu (npr. kroz dodjeljivanje mandata s kompenzacijskih lista). Druga izmjena se tiče izmjene zakona koji regulišu izbor kantonalnih i entitetskih vlada te Vijeća ministara BiH. Ovi zakoni treba da se usaglase s članom 20. Zakona o ravnopravnosti spolova BiH te se u iste treba ugraditi odredba po kojoj se vlade u budućnosti ne mogu potvrditi u parlamentima ukoliko nije ispoštovana minimalna zastupljenost žena i muškaraca od 40%.

Jačati kapacitete i mehanizme te provoditi programe za ravnopravnost spolova u kantonima

Postojeći zakonski, javnopolitički i institucionalni okvir doveo je do unapređenja ravnopravnosti spolova u onim oblastima koje su u nadležnosti entiteta i države. Nažalost, kantoni u Federaciji su do sada vrlo često bili zanemareni, iako isti, po Ustavu Federacije, imaju nadležnost za mnoga vitalna pitanja koja su od značaja za žene i muškarce. Tako nažalost ne čudi što ne dolazi do unapređenja ravnopravnosti spolova u oblasti zapošljavanja, zdravstva ili obrazovanja, imajući na umu da kantoni nemaju odgovarajuća tijela/urede niti imaju javne politike (strategije ili akcione planove). Npr. Gender akcioni plan BiH se uopšte sistemski ne provodi na nivou kantona, jer Gender centar Federacije nema kapacitete da se posveti ovom pitanju. S druge strane, bez uspostavljanja tijela za ravnopravnost spolova i neusvajanja javnih politika, nije za očekivati da će se stanje u nabrojanim oblastima popraviti.

Zbog toga, neophodno je jačati kapacitete kantona kako bi radili na unapređenju ravnopravnosti spolova u onim oblastima koje su u njihovoj nadležnosti. Kantoni, pored postojećih komisija u skupštinama kantona, moraju uspostaviti urede ili radna tijela u vladama, koji će pratiti stanje ravnopravnosti spolova, izrađivati javne politike za ravnopravnost

spolova te provoditi iste. Neophodno je imenovanje kontakt osoba u vladama kantona, koje će održavati odnose između Gender centra Federacije i kantonalnih vlada i skupština te se tako starati za programe unapređenja ravnopravnosti spolova.

Ukloniti diskriminaciju u oblasti porodijskog/roditeljskog odsustva u Federaciji BiH

Mnoge analize pa i posljednji Specijalni izvještaj⁴ Institucije ombudsmena za ljudska prava BiH iz 2015. potvrdili su diskriminaciju porodijskog odsustva u Federaciji BiH. U zavisnosti da li se radi o državnom ili realnom sektoru i zavisno od kantona, porodijsko odsustvo je na drugačiji način uređeno te se izdvajaju različiti iznosi za porodijske naknade. U većini kantona porodijska davanja redovno kasne, a pojedini kantoni ne izdvajaju nikakva sredstva za porodijske naknade, što naročito zabrinjava. Kako bi se ovo pitanje sistemski uredilo, najefikasnije i najbolje rješenje je potpuno prenošenje nadležnosti za ovo pitanje sa nivoa kantona na nivo Federacije BiH te uspostavljanje fonda za porodijska davanja kroz usvajanje novog zakona. Ovim bi se izjednačile sve porodilje, nezavisno od sektora u kojem rade i kantona u kojem žive. U okviru ove reforme, neophodno je regulisati porodijska davanja i za nezaposlene žene⁵.

Pokazati posvećenost za provedbu Istanbulske konvencije

Statistike prijave, ali i teška situacija vezana za finansiranje sigurnih kuća u Federaciji BiH, samo su neki od pokazatelja koji potvrđuju da svi nivoi vlasti u BiH imaju još puno posla na suzbijanju rodno zasnovanog nasilja. Dosadašnja politička podrška, koja se manifestovala kroz brzu ratifikaciju Istanbulske konvencije 2013. godine te usvajanje Okvirne strategije za provedbu iste u julu 2015. godine, mora se transformisati u praktični rad, kako bi se unaprijedili institucionalni okviri na svim nivoima vlasti za intenzivniju borbu protiv nasilja u porodici i nasilja nad ženama. U okviru ovog procesa neophodna je saradnja s organizacijama civilnog društva, s obzirom na činjenicu da su upravo ženska udruženja pitanje nasilja transferirale iz privatnog u javni život te ovaj društveni problem postavile na dnevni red vlada i parlamenata. U tom kontekstu, ohrabruje informacija da je Agencija za ravnopravnost spolova BiH krajem 2015. potpisala Memorandum⁶ o saradnji sa Sigurnom mrežom BiH, koalicijom organizacija civilnog društva koje rade na suzbijanju rodno zasnovanog nasilja, među kojima su i svih 9 sigurnih kuća u BiH. Pored toga, Agencija za ravnopravnost spolova BiH je putem Ministarstva za ljudska prava BiH u oktobru 2015. godine ostvarila saradnju sa USAID Misijom u BiH. Kao rezultat te saradnje Agencija će realizovati program u vrijednosti od 750.000 USD⁷ za provedbu Istanbulske konvencije počevši od 2016. godine.

1. PRAVNI I INSTITUCIONALNI OKVIR ZA RAVNOPRAVNOST SPOLOVA

Ustav i ključni zakoni

Dejtonski ustav prepoznaje zabranu diskriminacije na osnovu spola, te predviđa direktnu primjenu Evropske konvencije o ljudskim pravima i CEDAW konvencije. Nažalost, i pored inicijativa civilnog društva, Ustav i dan danas ravnopravnost spolova ne prepoznaje kao temeljnu vrednotu ustavnog poretka Bosne i Hercegovine⁸. BiH je jedna od prvih država Zapadnog Balkana koja je usvojila **Zakon o ravnopravnosti spolova u BiH** (ZoRS).⁹ Nakon usvajanja 2003. godine, Zakon je doživio jednu izmjenu, a 2010. je usvojena prečišćena verzija Zakona.¹⁰ Iz Zakona proizlazi garancija ravnopravnosti spolova i jednakih mogućnosti u svim oblastima života.

Zakon o ravnopravnosti spolova u BiH: a) zabranjuje diskriminaciju (direktnu i indirektnu) te prepoznaje posebne oblike diskriminacije (uznemiravanje, seksualno uznemiravanje, poticanje na diskriminaciju);¹¹ b) zabranjuje nasilje na osnovu spola (uključujući nasilje u porodici); c) garantuje jednake mogućnosti u obrazovanju, zapošljavanju i radu, pristupu socijalnoj i zdravstvenoj zaštiti, sportu, kulturi, medijima i svim drugim oblastima života. Analizom Zakona može se zaključiti da on postavlja dobre temelje za ravnopravnost spolova. Ipak, primjena u praksi je ograničena jer još uvijek mnogi drugi zakoni nisu usklađeni sa Zakonom o ravnopravnosti spolova, a i oni koji jesu usklađeni često se ne provode, što odlično pokazuju podaci o zastupljenosti žena u upravnim odborima institucija na svim nivoima vlasti, koja žene i dalje ostavlja u neravnopravnom položaju u bosanskohercegovačkom društvu.¹²

Iako ZoRS predviđa mogućnost podnošenja **žalbi za diskriminaciju** institucionalnim mehanizmima za ravnopravnost spolova (ARSBiH, GC RS i FBIH), broj žalbi je izrazito mali te ni jedne godine ne prelazi brojku od 10. Ako se ova cifra uporedi sa sličnim statistikama u regiji Zapadnog Balkana, može se zaključiti da broj slučajeva nikako ne odražava realno stanje.

Diskriminacija na osnovu spola kao i seksualno uznemiravanje su zabranjeni i Zakonom o zabrani diskriminacije (ZZD) iz 2009. godine. Podaci za 2015. još uvijek nisu dostupni,¹³ ali podaci za 2014. i 2013. pokazuju da se ovi instrumenti uopšte ne koriste. Tokom 2013. i 2014. registrovan je jedan slučaj seksualnog uznemiravanja, dok je prijavljeno svega 39 slučajeva diskriminacije na osnovu spola (i društvenog položaja). Može se zaključiti da se mogućnost pravne zaštite pred institucionalnim mehanizmima za ravnopravnost spolova i kod Institucije ombudsmena za ljudska prava mora jasnije promovisati, te tako učiniti dostupnim građankama i građanima.

Institucionalni mehanizmi za ravnopravnost spolova

Zakonom o ravnopravnosti spolova u BiH predviđeno je postojanje **institucionalnih mehanizama za ravnopravnost spolova**. Ključni institucionalni mehanizmi za ravnopravnost spolova su državna Agencija za ravnopravnost spolova Bosne i Hercegovine (ARS BiH) i entitetska tijela: Gender centar Federacije BiH i Gender centar – Centar za jednakost i ravnopravnost polova Vlade Republike Srpske.

Ovi mehanizmi su i 2015. igrali aktivnu ulogu u davanju mišljenja na akte vlada o njihovoj usklađenosti sa Zakonom o ravnopravnosti spolova u BiH te u izradi i predlaganju posebnih politika kojima se nastoji uticati na poboljšanje položaja žena i muškaraca u bh. društvu. ARS BiH i GC Federacije i Republike Srpske provodili su kampanje i istraživanja, organizovali obuke, objavljivali studije i razvijali međunarodnu i regionalnu saradnju. Između ostalog, ARS BiH je u julu 2015. dostavila informaciju CEDAW komitetu¹⁴ na osnovu zaključaka iz 2013. godine te tako nastavila aktivnosti vezane za izvještavanje po međunarodnim dokumentima za ravnopravnost spolova.

Ipak, još uvijek **ne postoji dovoljno razumijevanje izvršne vlasti zašto su nam neophodni institucionalni mehanizmi za ravnopravnost spolova**. Zabrinjava činjenica da postojeći mehanizmi imaju mali broj uposlenih. Tako npr. ARS BiH ima samo 6 stalno uposlenih, što značajno ograničava mogućnosti djelovanja. U junu 2015. godine u medijima se pojavila informacija¹⁵ kako će doći do ukidanja Gender centra Federacije, u okviru šire reforme federalnih institucija i tijela. Sva tri gender institucionalna mehanizma nemaju odgovarajuća finansijska sredstva za programe i javne politike. Tako npr. provedba Gender akcionog plana u potpunosti zavisi od Finansijskog mehanizma za implementaciju Gender akcionog plana BiH (FIGAP), mehanizma koji opet u potpunosti zavisi od podrške i sredstava međunarodnih razvojnih agencija. S druge strane, ravnopravnost spolova još uvijek nije dovoljno uključena u rad i politike drugih institucija te je *gender mainstreaming* i dalje potreban, samim tim i za jačanje kapaciteta postojećih institucionalnih mehanizama za ravnopravnost spolova.

Na nivou izvršne vlasti kantona ni 2015. nisu uspostavljena stalna radna tijela koja će se baviti pitanjem ravnopravnosti spolova. Osim dva kantona, ostali nemaju ni vladin Koordinacioni odbor. Uzimajući u obzir da upravo kantoni imaju nadležnost za neka vitalna pitanja kao što su zapošljavanje, obrazovanje i zdravstvo, zabrinjava da ne postoji niti osoba niti tijelo koje prikuplja i istražuje podatke, predlaže mjere i stara se za provedbu istih s ciljem poboljšanja života žena i muškaraca. Očigledno je da se GC FBiH sa svojim ograničenim kapacitetom ne može baviti ovim pitanjima te je neophodno sistemsko rješavanje istih na nivou samih kantona.

Parlamentarna radna tijela za ravnopravnost spolova

Nakon Opštih izbora 2014. godine, u zakonodavnim tijelima uspostavljene su **parlamentarne komisije/odbori** za ravnopravnost spolova/ jednake mogućnosti na državnom, entitetskom i kantonalnom nivou. Ipak, da se primijetiti različit nivo aktivnosti ovih komisija/odbora. Tako, npr. u pojedinim kantonalnim skupštinama komisije za ravnopravnost spolova sastaju se samo jednom godišnje. Komisija za ostvarivanje ravnopravnosti spolova Predstavničkog doma PSBiH tri puta zaredom nije imala kvorum te tokom druge polovine 2015. nije mogla donositi odluke. Komisija za jednakopravnost spolova u Domu naroda Parlamenta FBiH formirana je tek krajem septembra 2015, godinu nakon Opštih izbora 2014. godine.

No, i pored problema s neaktivnošću njezinih članova_ica, Komisija za ostvarivanje ravnopravnosti spolova Predstavničkog doma Parlamentarne skupštine BiH redovno održava komunikaciju sa organizacijama civilnog društva te redovno iznosi konkretne prijedloge vezane za unapređenje položaja žena i muškaraca u našem društvu. Ova Komisija je jedna od rijetkih koja ima i sopstvene zakonske prijedloge, što je rijetkost u parlamentarnoj praksi, imajući na umu da većinu inicijativa podnose vlade, klubovi stranaka ili sami_e parlamentarci_ke. U decembru 2015. godine, Komisija je jednoglasno usvojila Prijedlog zakona o izmjenama i dopunama Zakona o Vijeću ministara BiH, kojim se uvodi rodna kvota i za Vladu BiH. Na istoj sjednici započeo je rad i na pitanju zakonskog regulisanja vještački potpomognute oplodnje.

Javne politike za ravnopravnost spolova

Kako bi se ostvarili ciljevi ravnopravnosti spolova 2013. godine usvojen je drugi periodični **Gender akcioni plan Bosne i Hercegovine za period 2013–2017. godine**, oslanjajući se na Gender akcioni plan BiH 2006–2011. godine, državnu i entitetske strategije razvoja, Strategiju za ravnopravnost muškaraca i žena Evropske unije i druge relevantne strateške dokumente Vijeća Evrope, Evropske unije i Ujedinjenih nacija. Ovaj strateški dokument sadrži sve oblasti privatnog i društvenog života, ali su utvrđene i prioritetne i transverzalne oblasti, kao i oblasti koje se odnose na jačanje sistema, mehanizama i instrumenata za postizanje ravnopravnosti spolova te jačanje saradnje i partnerstva. Na taj način jasnije su definisane obaveze institucionalnih mehanizama za ravnopravnost spolova te obaveze i odgovornosti resornih ministarstava i institucija u svakoj prioritetnoj oblasti. Može se zaključiti da Gender akcioni plan adresira ključne probleme žena i muškaraca u BiH i da predstavlja odličan primjer javnopolitičkog dokumenta kojim državne institucije mogu unaprijediti ravnopravnost spolova u društvu.

Zbog kašnjenja u imenovanju članica Upravnog odbora GAP BiH, koji je uspostavljen tek u 2015. godini, od 2013. do 2015. godine u

potpunosti izostaje definisanje **operativnih planova za provedbu Gender akcionog plana**, po kojima bi se radilo na konkretnim mjerama za unapređenje položaja žena i ravnopravnost spolova. Programi i mjere iz GAP BiH su u tom periodu sprovedene kroz druge javne politike, planove i programe Agencije i gender centara, u skladu sa programima rada Savjeta ministara i entitetskih vlada. Tek krajem 2015. godine izrađeni su operativni planovi na nivou entiteta za 2016. godinu. Republika Srpska je svoj **Godišnji operativni plan** usvojila prva (u decembru 2015), dok se početkom 2016. očekuju usvajanja operativnih planova na nivou Federacije i države BiH. Bez tih dokumenata nije moguće planirati ni konkretne mjere ni konkretne budžetske obaveze, a samim tim ni otpočeti s radom na poboljšanju prava žena i ravnopravnosti spolova. Pohvalno je istaći da su sve tri institucionalna mehanizma prepoznala potrebu da rade i na pitanjima **prava lezbejki, gejeva, biseksualnih i trans* (LGBT) osoba** te su adekvatno uključila mjere vezane za ovu marginaliziranu grupu u svoje godišnje operativne planove za 2016. godinu. ARS BiH, GC FBiH i GC RS na ovaj način slijede postojeću praksu institucionalnih mehanizama za ravnopravnost spolova iz država Evropske unije i postaju pioniri u borbi za prava seksualnih i rodni manjina u BiH. Prava Romkinja, žena na selu i prava žena sa invaliditetom se u budućnosti moraju još intenzivnije tematizovati kroz rad institucionalnih mehanizama.

Pored Gender akcionog plana ARS BiH, GC FBiH i GC RS **provode i druge značajne javne politike** kao što su: Akcioni plan za provedbu UN-ove rezolucije 1325 u BiH (2014–2017), Strategija za borbu protiv nasilja u porodici (2013–2017) Federacije BiH, Akcioni plan za unapređenje položaja žena na selu u Republici Srpskoj do 2015. godine, Strateški plan za uvođenje gender odgovornog budžetiranja u budžet Federacije BiH 2013–2015, Akcioni plan za ravnopravnost spolova u uslovima prirodnih nepogoda i katastrofa u Federaciji BiH te podstiču uključivanje rodne dimenzije u sektorske strategije. U Republici Srpskoj od 2016. sve aktivnosti za unapređenje ravnopravnosti spolova provodit će se kroz godišnje operativne planove po GAP-u, dok će FBiH i dalje raditi sa više javnopolitičkih dokumenata.

Zabrinjava da GC FBiH nema kapacitete da radi sa kantonima na izradi godišnjih operativnih planova, a da vlade kantona s druge strane nemaju namjeru da samostalno rade na tome. Tako se **Gender akcioni plan tokom 2015. nije nikako provodio na nivou kantona** niti su poduzete mjere za njegovo provođenje u 2016. godini.

Na **lokalnom nivou** (opštine i gradovi) nije postignut značajan napredak kada je riječ o ravnopravnosti spolova, iako veliki broj opština i gradova ima **lokalne akcione planove** (LGAP; od 2012. do 2015. izrađeno i usvojeno je 47 planova u FBiH, dok su u Republici Srpskoj zaključno sa 2015. godinom usvojena 22 plana) za ravnopravnost spolova, stanje na terenu izgleda potpuno drugačije.¹⁶ Istraživanje¹⁷ iz 2015. godine kojim je obuhvaćeno više od 50% bosanskohercegovačkih opština i gradova pokazalo je da gotovo nema opština/gradova koji shvataju svoju nadležnost pa tako i ne poduzimaju nikakve mjere u oblasti

ravnopravnosti spolova. Ne provode se istraživanja i javne rasprave, ne određuju se lokalni prioriteti niti se pitanja ravnopravnosti spolova i specifičnih potreba žena uzimaju u obzir pri planiranju i provedbi programa i budžeta.

Smjernice za djelovanje

- Kroz izmjene i dopune ili usvajanje novog zakonskog teksta, Zakon o ravnopravnosti spolova u BiH treba uskladiti sa pravnom stečevinom Evropske unije;
- pravna zaštita od diskriminacije na osnovu spola i seksualnog uznemiravanja mora se jasnije promovisati te još više učiniti dostupnom građankama i građanima;
- svi nivoi vlasti treba da jačaju postojeće institucionalne mehanizme za ravnopravnost spolova (ARS BiH, GC FBiH, GC RS), fokusirajući se na ljudske kapacitete i finansiranje programa ovih mehanizama iz budžeta države i entiteta;
- vlade kantona, ali i opštinske i gradske uprave treba da uspostave i jačaju stalni institucionalni mehanizam za ravnopravnost spolova kroz imenovanje koordinatora/ica ili koordinacionih odbora za ravnopravnost spolova u izvršnoj vlasti;
- Gender centar Federacije BiH mora jačati kapacitete kako bi mogao vršiti koordinaciju kantonalnih mehanizama za ravnopravnost spolova;
- neophodno je jačati, i kroz uspostavljanje Savjeta za civilno društvo formalizirati saradnju između organizacija civilnog društva i institucionalnih mehanizama za ravnopravnost spolova na nivou entiteta i kantona;
- država, entiteti i kantoni moraju hitno pristupiti formalnoj provedbi Gender akcionog plana. Treba pristupiti izradi, usvajanju i provedbi godišnjih operativnih planova na nivou entiteta i kantona, uz budžetsku alokaciju potrebnih finansijska sredstva;
- organizacije civilnog društva treba da uspostave nezavisni mehanizam monitoringa koji će pratiti i izvještavati o provedbi Gender akcionog plana, ne bi li se na taj način izvršio pritisak na vlade da podrže provedbu ovog ključnog dokumenta;
- opštine i gradovi treba da izrade i počnu provoditi višegodišnje lokalne gender akcione planove te o rezultatima provedbe istih treba da izvijeste entitetske gender centre i Agenciju za ravnopravnost spolova BiH. U procesu izrade i provedbe od centralnog značaja je saradnja sa lokalnim organizacijama civilnog društva;
- država, entiteti i kantoni moraju pružiti punu podršku uspostavljanju i finansiranju Finansijskog mehanizma za implementaciju Gender akcionog plana za period nakon 2015.

2. OBRAZOVANJE I UČEŠĆE NA TRŽIŠTU RADA

Obrazovanje – šta govori statistika?

Posljednji dostupni podaci o stanju u oblasti obrazovanja žena koje je izradila Agencija za statistiku BiH, kao i prethodnih godina, utvrdile su sljedeće: osnovno obrazovanje na kraju školske 2014/15. godine okončalo je 36.939 učenika_ca od kojih je ukupno 18.246 učenica, a srednju školu u školskoj 2013/14. godini od ukupno 43.991 učenika_ca okončalo je 21.402 djevojaka. Zabilježen je podatak da srednju školu u 2014/15. pogađa 71.786 učenica od ukupno 143.881 učenika_ca na cijelom teritoriju BiH. **Može se zaključiti da učenice i učenici ravnopravno učestvuju u osnovnom i srednjem obrazovanju.**

Situacija u visokom obrazovanju je malo drugačija. U 2014/15. godini od ukupno upisanih studenata_tica 96.425, 53.599 je žena, a 42.826 je muškaraca. U 2014. godini od ukupno 16.351, diplomiralo je 9.740 žena. Od ukupnog broja diplomiranih studenata_tica u 2014/15. godini 59% čine žene. Kada se govori o postdiplomskim studijima, žene nadmašuju broj muškaraca na magistrarskim studijima, dok ih je na doktorskim studijima manje u odnosu na muškarce. U 2014. godini od ukupno 3.364 magistra_ice, 2001 je žena, a na doktorskom studiju od ukupno 301 doktoranta_ica 116 je žena. Za 2015. godinu još uvijek nisu poznati podaci o broju magistara_ica i doktoranata_ica.

Kao prosvjetne radnice, žene su brojnije od muškaraca. U osnovnim školama zaposleno je 70,7% prosvjetnih radnica, a u srednjim školama 59%.

Pitanje ravnopravnosti spolova i dalje nije tema nastavnih sadržaja osnovnog i srednjeg obrazovanja. Ravnopravnost spolova nije integrisana u obrazovni sistem, u nastavnim sadržajima preovladavaju priče o muškarcima (autori, muškarci u historiji, naučnici i slično), a uopšte se ne radi na eliminaciji stereotipnog predstavljanja uloga žena i muškaraca u privatnom i javnom životu. Od svih manjinskih zajednica i višestruko diskriminiranih žena, najteži život vode **romske djevojčice i mlade žene**, ali i djevojčice (i dječaci) sa invaliditetom, koje su skoro pa u cjelosti isključene iz obrazovnog sistema.

Učešće na tržištu rada

Podaci o učešću žena na tržištu rada, kao i prethodnih godina, pokazuju njihovu neravnopravnost. Učešće žena u ukupnoj zaposlenosti u drugom kvartalu 2015. godine iznosilo je svega 41,3%.¹⁸ Upoređujući statističke podatke o obrazovanju žena i učešću žena na tržištu rada možemo zaključiti da, kao i u prethodnih nekoliko godina, trend zapošljavanja žena ostaje isti – vrlo nizak. Prema podacima iz Ankete o radnoj snazi za 2015. godinu¹⁹ žene čine 49,4% aktivne radne snage s osnovnom školom, 41,7% sa srednjom stručnom

spremom i 9,0% s visokom/višom stručnom spremom, magisterijem ili doktoratom, što je djelimično izjednačeno u poređenju s prethodne tri godine s odstupanjem od najviše 2%. Iako postoji blagi trend opadanja broja žena zaposlenih u određenim djelatnostima kao što su uslužna i poljoprivredna djelatnost, najveći broj žena i dalje radi upravo u uslužnoj djelatnosti (65,5%) i nešto više u odnosu na prethodnu godinu u nepoljoprivrednoj djelatnosti (17,7%), dok je smanjenje broja zaposlenih žena u poljoprivrednoj djelatnosti (16,8%). Pogledamo li podatke kantonalnih službi za zapošljavanje u FBiH može se uočiti porast broja žena koje traže zaposlenje u decembru 2015, a u odnosu na januar iste godine.²⁰

Pozicija žena na selu je i dalje teška. Vlada Republike Srpske je 2015. godine provodila Akcioni plan za unapređenje položaja žena na selu u RS-u do 2015. godine. Ciljevi Akcionog plana su unapređenje ekonomskog položaja žena na selu, poboljšanje uslova života, poboljšanje pristupa javnim uslugama za žene na selu, osnaživanje njihovog društvenog položaja te povećanje svijesti stanovništva o njihovoj ulozi, značaju i doprinosu.²¹ Vlada FBiH do sada nije imala posebne politike za unapređenje položaja žena na selu, ali je ovo pitanje tematizovano kroz Godišnji operativni plan za 2016. godinu, izrađenog na osnovu Gender akcionog plana. Zapošljavanje žena sa invaliditetom ostaje veliki izazov.

Novi entitetski zakoni o radu

Oba entiteta su u 2015. godini u hitnoj proceduri na prijedlog vlada usvojila zakone o radu. Zakon o radu FBiH, za razliku od Zakona o radu RS, eksplicitno propisuje zabranu diskriminacije, između ostalog, i na osnovu bračnog stanja, porodičnih obaveza kao i trudnoće. Prekovremeni rad se u oba zakona zabranjuje trudnim ženama, majkama s djetetom do tri godine kao i samohranom roditelju i usvajatelju djeteta mlađeg od 6 godina. Iako Zakon o radu FBiH pod zaštitom žena podrazumijeva i to da žena ne može biti zaposlena na poslovima pod zemljom, oba zakona na sličan način regulišu zabranu nejednakog postupanja sa ženama kao i položaj žene za vrijeme trudnoće i porođaja. Pri zasnivanju radnog odnosa, Zakon o radu FBiH propisuje da se od radnika ce ne mogu tražiti podaci koji nisu u vezi s radnim odnosom, dok u RS-u se eksplicitno navodi da poslodavac ne može zahtijevati podatke o porodičnom/bračnom statusu te da ne može uslovljavati zasnivanje radnog odnosa testom trudnoće osim ako je riječ o poslovima kod kojih postoji znatan rizik za majku i dijete. Oba zakona o radu regulišu **mobing**. Žene su nerijetko žrtve mobinga, ali zbog straha od gubitka posla, veoma mali broj slučajeva mobinga dođe na sud.

*Porodični život i tržište rada***Kada govorimo o pravima porodilja na teritoriji FBiH i razlikama u porodiljskim naknadama koje su regulisane ovisno od kantona i sektora rada, situacija je skoro nepromijenjena.**

Podsjećanja radi, diskriminacija porodilja u privatnom i javnom sektoru i dalje je prisutna jer je isplata razlike plate u privatnom sektoru ostavljena na volju poslodavcu, dok je u javnom sektoru ova obaveza definisana posebnim kolektivnim ugovorima te se isplaćuje iz budžeta. Diskriminacija se dešava u odnosu na: a) obavezno vrijeme rada prije porodiljskog odsustva kao uslova za ostvarivanje tog prava (od 6, u slučaju Kantona Sarajevo i Zapadnohercegovačkog kantona, do 9 mjeseci u Livanjskom kantonu) i b) visinu naknade u odnosu na platu (od 50% u slučaju Unsko-sanskog i Srednjobosanskog kantona; 60% Sarajevski kanton; 70% Zapadnohercegovački kanton; 80% Zeničko-dobojski i Bosansko-podrinjski; 90% Tuzlanski kanton i do 100% u Livanjskom kantonu). U Hercegovačko-neretvanskom kantonu se svim porodiljama isplaćuje samo jednokratna pomoć u iznosu od 400,00 KM.

U Specijalnom izvještaju o stanju zaštite majke i materinstva u FBiH Institucije ombudsmena, konstatovano je da se propuštanjem Hercegovačko-neretvanskog kantona da uredi oblast zaštite porodica sa djecom krše osnovna prava, a jednokratna pomoć koja se dodjeljuje ne može se smatrati naknadom za vrijeme trajanja porodiljskog odsustva.²² Osam kantona je donijelo kantonalne zakone o osnovama socijalne zaštite, zaštite žrtava rata i zaštite porodice sa djecom. U septembru 2015. godine i Vlada Posavskog kantona donijela je Uredbu o porođnim naknadama. Podsjećanja radi, Posavski kanton do sada nije nikako regulisao i isplaćivao porodiljske naknade.

Zakon o radu RS reguliše pitanje isplate naknade za zaposlene roditelje (majke i očeve) kroz Javni fond za dječiju zaštitu RS.

Pravo na naknadu se reguliše za zaposlene porodilje i to u visini prosječne plate koju je žena ostvarila u toku posljednjih 12 mjeseci prije počinjanja porodiljskog odsustva (član 111. i 123). Na temelju odredbi Zakona o radu RS te Zakona o dječijoj zaštiti, osnovan je poseban fond koji na pisani zahtjev poslodavca ke priznaje pravo na sredstva za isplatu naknade neto plate majci koja je na porodiljskom odsustvu. 2014. godine ovo pravo je iskoristilo 2651 žena i jedan muškarac²³.

Iako su im prava zagarantovana zakonom i isplata predviđena budžetom, porodilje ostaju uskraćene za svoja prava. Porodilje su i 2015. godine izlazile na ulicu i na mirnim okupljanjima od nadležnih vlasti zatražile da se ukine census na dječiji dohodak, odnosno da svako dijete dobija dodatak od minimum 100,00 KM, ukidanje PDV-a na osnovne potrepštine za bebu te da osnovni lijekovi za trudnice i porodilje budu besplatni.²⁴ Također, organizovano je i potpisivanje peticije kojom bi se osigurao dječiji dodatak za svu djecu u iznosu ne manjem od 100,00 KM.²⁵

Smjernice za djelovanje

- Kroz Gender akcioni plan i godišnje operativne planove po GAP-u neophodno je provoditi mjere za uključivanje ravnopravnosti spolova u nastavne sadržaje (nastavni planovi, udžbenici, planovi za obrazovanje i dokvalifikaciju prosvjetnih radnika_ca);
- neophodno je postići politički dogovor da se pitanje porodijskih naknada za zaposlene porodilje i roditelje (u slučaju da otac koristi roditeljsko odsustvo) uredi kroz poseban zakon na nivou Federacije BiH te da se osnuje javni fond za isplatu porodijskih naknada, kako bi se ovo pravo na jedinstven način uredilo i ukinula diskriminacija na osnovu sektora zaposlenja i mjesta prebivališta;
- sankcionisati sva pravna lica koja vrše diskriminaciju nad ženama pri zapošljavanju i u radnom okruženju proaktivnom ulogom radnih inspekcija;
- ukinuti cenzus na dječiji dohodak u RS-u te obezbijediti osnovne potrebštine za dijete i majku, uključujući i potrebne lijekove.

3. ZDRAVSTVENA ZAŠTITA

Ustav Bosne i Hercegovine iz 1995. godine, Rezolucija o politici zdravlja za sve građane_ke Bosne i Hercegovine²⁶ i Zakon o ravnopravnosti spolova u Bosni i Hercegovini nalažu mjere i pružaju smjernice za organizovanje zdravstvenog sistema koji će svim građanima_kama omogućiti adekvatnu pomoć i zaštitu, u cilju postizanja zdravijeg i kvalitetnijeg života bez diskriminacije. Prema definiciji Svjetske zdravstvene organizacije (WHO) reproduktivno zdravlje je stanje fizičkog, mentalnog i socijalnog blagostanja u svim oblastima vezanim za reproduktivni sistem, u svim fazama života. Strategijom o reproduktivnom zdravlju Svjetske zdravstvene organizacije iz 2004. godine definisano je **5 glavnih problema reproduktivnog zdravlja** i to: poboljšanje pretporođajne, porođajne i postporođajne zaštite; pružanje visokokvalitetnih usluga planiranja porodice, uključujući i usluge za liječenje neplodnosti; eliminisanje rizičnog pobačaja; borba sa spolno prenosivim bolestima i promovisanje seksualnog zdravlja.²⁷

Liječenje neplodnosti i medicinski potpomognuta oplodnja

Procjene su da je u Evropi više od 15% parova u reproduktivnoj dobi neplodno ili ima ozbiljnih poteškoća da ostvari željenu trudnoću. Evidentno je da porast neplodnosti uzrokuje negativna demografska kretanja u Evropi. Upozorivši na važnost liječenja neplodnosti, Evropski parlament u saradnji s Evropskim udruženjem za humanu reprodukciju i embriologiju (ESHRE, European Society of Human Reproduction and Embryology) 2008. godine dao je glavne smjernice za smanjenje ovog problema stvaranjem povoljnih uslova za što veću raspoloživost, dostupnost i kvalitetu svih oblika dijagnostike i liječenja neplodnosti, koji uključuju i metode medicinski potpomognute oplodnje (MPO).²⁸ Polazeći od činjenice da je pravo na porodicu temeljno ljudsko pravo,²⁹ preporuka je da metode potpomognute oplodnje budu inkorporirane u populacijsku politiku svih zemalja Evrope.

Zvanična statistika pokazuje zabrinjavajuće podatke da se u Bosni i Hercegovini godišnje rode 83 bebe na 10.000 stanovnika te **prema stopi nataliteta BiH zauzima posljednje mjesto u regionu**.³⁰ Prema podacima Agencije za statistiku BiH, u prvih devet mjeseci 2015. godine registrovano je 21.141 živorođeno dijete, što u odnosu na isto razdoblje 2014. godine (21.607) pokazuje pad broja živorođenih za 2,16%. Ovaj alarmantan podatak govori da u Bosni i Hercegovini stopa nataliteta konstantno pada i postaje jasno da se bez konkretnih medicinskih, socijalnih i političkih koraka ovaj problem može produbiti.³¹ **Sigurno najveći problem jeste činjenica da u BiH ne postoji Zakon o liječenju neplodnosti MPO na nivou države, a ovo pitanje se rješava na različite načine u FBiH, RS-u i Distriktu Brčko.** U RS-u, prema Zakonu o medicinski potpomognutoj oplodnji, Fond zdravstvenog osiguranja u cjelosti finansira dva postupka vantjelesne oplodnje ženama

do 40 godina starosti, a ženama od 41 do navršene 42 godine Fond finansira 50% troškova. Ženama koje su starije od 42 godine, ukoliko rode dijete postupkom vantjelesne oplodnje, Fond u cjelosti refundira troškove. U prvih osam mjeseci 2015. godine odobreno je ukupno 270 zahtjeva za vantjelesnu oplodnju.³²

U skladu s Finansijskim planom Fonda zdravstvenog osiguranja Brčko distrikta za 2015. godinu, predviđeno je finansiranje projekta asistiran reprodukcije/vantjelesne oplodnje. Fond finansira maksimalno dva pokušaja za jedan bračni par, odnosno par koji živi u vanbračnoj zajednici. Fond prvi put finansira postupak asistiran reprodukcije u iznosu do 4.400,00 KM, a za drugi put odobrava se iznos do 3.000,00 KM, ženama do 42 godine života.³³

U FBiH ne postoji zakon koji reguliše ovu oblast. Odlukom o utvrđivanju osnovnog paketa zdravstvenih prava u FBiH utvrđeno je da kantonalni zavodi zdravstvenog osiguranja mogu finansirati do dva pokušaja vantjelesne oplodnje, i to ukoliko je žena starosti do 37 godina.³⁴ Međutim, provedba ove Odluke nije ujednačena na području svih kantona i zavisi od dostupnih finansijskih sredstava svakog pojedinih kantona. Tako naprimjer, u skladu s Finansijskim planom Zavoda zdravstvenog osiguranja Tuzlanskog kantona za 2015. godinu je predviđeno finansiranje programa vantjelesne oplodnje maksimalno dva puta za jedan bračni par, odnosno par koji živi u vanbračnoj zajednici.³⁵ U Zeničko-dobojskom kantonu odobreno je sufinansiranje vantjelesne oplodnje u iznosu od 2.000 KM po bračnom paru. U Kantonu Sarajevo pacijenti imaju mogućnost kupovine dvaju lijekova koji su na esencijalnoj listi i plaćaju se upola cijene.³⁶ Zavod zdravstvenog osiguranja Unsko-sanskog kantona u 2015. godini sufinansirao je 20 bračnih parova u iznosu od 3.000 KM. Uz potrebnu medicinsku dokumentaciju osnovni kriteriji su dvije godine provedene u braku te dobna granice žene do 42 godine. Važno je reći da se parovi ne ograničavaju gdje će uraditi sam medicinski postupak.³⁷

Na federalnom nivou, pravo na jedan besplatan postupak imaju parovi koji imaju invaliditet, a sredstva su osigurana iz Fonda solidarnosti FBiH u okviru programa Humana reprodukcija osoba s invaliditetom.

U skladu sa **Strategijom za unapređenje seksualnog i reproduktivnog zdravlja i prava u FBiH 2010–2019**,¹⁶ Vlada je utvrdila Prijedlog zakona o liječenju neplodnosti biomedicinski potpomognutom oplodnjom³⁸ i u junu 2014. po hitnom postupku uputila ga u parlamentarnu proceduru. U Predstavničkom domu PFBiH nije bilo podrške za njegovo usvajanje, a do Doma naroda PFBiH nikada nije ni stigao.

U BiH vantjelesna oplodnja se provodi na nekoliko privatnih klinika, jednoj u RS-u (Banja Luka) i šest u FBiH (tri u Sarajevu, dvije u Tuzli i jedna u Mostaru). Veliki broj parova koji su suočeni s nekim oblikom neplodnosti za postupke vantjelesne oplodnje mora izdvojiti velike svote novca. Prema nekim procjenama, za jedan postupak vantjelesne oplodnje potrebno je između 4.000 i 8.000 KM, zavisno od lijekova koji se primjenjuju za stimulaciju jajnika.

Na inicijativu **Komisije za ostvarivanje ravnopravnosti spolova**

Parlamentarne skupštine BiH, grupa eksperata kreirala je **Prijedlog državnog okvirnog zakona o liječenju neplodnosti biomedicinski potpomognutom oplodnjom**. Prva rasprava o ovom Okvirnom zakonu održana je u Sarajevu 19. oktobra 2015. Cilj ovog Zakona je omogućiti ostvarivanje potomstva i planiranja porodice za bračne i vanbračne parove, kao i žene sa sterilitetom, postupcima biomedicinski potpomognute oplodnje, uz osiguranje kvalitete i sigurnosti u svim postupcima MPO u skladu s dostignućima biomedicinske nauke, odnosno propisima Evropske unije.³⁹ Ovo pitanje će se nastaviti razmatrati te će 2016. biti donesena odluka da li će Komisija za ostvarivanje ravnopravnosti spolova biti predlagač ovog Prijedloga. Također, nezvanično je najavljeno da će jedna od opozicionih stranaka sličan zakon uputiti u parlamentarnu proceduru na nivou FBiH tokom 2016.

Pristup zdravstvenim ustanovama

Decentralizovanost zdravstvenog osiguranja i zdravstvene zaštite u BiH, kao i različite ekonomske moći entiteta i kantona, čine da je dostupnost zdravstvenih usluga neujednačena, kako usluga primarne zdravstvene zaštite (ruralna i urbana područja, razlike po entitetima i kantonima), tako i specijalističkih i složenijih zdravstvenih usluga. Problemi u korištenju zdravstvenih usluga s kojima se suočava stanovništvo ruralnih područja su: udaljenost zdravstvenih ustanova, troškovi prevoza, vrijeme koje je potrebno odvojiti za odlaske, cijena pregleda i intervencija u privatnim ordinacijama, kao i cijena lijekova. Većina stanovnika ruralnih područja mora da putuje u grad radi specijalističkih pregleda, stomatoloških pregleda i kupovine lijekova. 12. februara 2015. godine Odjel za humanitarnu pomoć i civilnu zaštitu Evropske komisije (ECHO), u okviru UN-ovog Programa oporavka od poplava "Danas za nas", donirao je dvije mobilne ginekološke klinike JZU UKC „Tuzla“ i JZU Dom zdravlja „Doboj“. Mobilne klinike opremljene su ginekološkim stolom, mobilnim ultrazvukom i drugom nužnom opremom koja će omogućiti potrebne usluge u oblasti reproduktivnog zdravlja ženama u ruralnim i udaljenim dijelovima tuzlanske i dobojske regije koje su bile pogođene poplavama.⁴⁰

S posebnim problemom u oblasti korištenja zdravstvenih usluga u BiH suočavaju se osobe s invaliditetom. U većini slučajeva zdravstvene ustanove nisu prilagođene ovoj populaciji. **Naročito su u tome diskriminirane žene s invaliditetom.** Iako imaju iste zdravstvene, reproduktivne i seksualne potrebe te prava i slobode kao i žene bez invaliditeta, one se ipak pri ostvarivanju tih prava često suočavaju s fizičkim i psihološkim preprekama. Zdravstvene ustanove i dalje su nedovoljno pristupačne ženama s invaliditetom. Arhitektonska nepristupačnost podrazumijeva neprilagođen prilaz zgradama, odsustvo liftova, garderoba za presvlačenje i toaleta. Pisane informacije, kao što su prijemni formulari i edukativni materijali za pacijente, nisu dostupni u alternativnim formatima (na Brajevom pismu, audio trakama,

uvećanoj štampi). Jedna od glavnih prepreka je i nepostojanje adekvatne opreme kao što su stolovi za ginekološke preglede i porode namijenjeni ženama s invaliditetom, kao i mamografi za pregled dojki, postojeći zahtijevaju da pacijentice stoje. Prema dostupnim informacijama, veoma mali broj javnih zdravstvenih ustanova u BiH, koje brinu o reproduktivnom zdravlju žena, posjeduju adekvatne ginekološke stolove za preglede i porođaj žena s invaliditetom. Evidentno je da u većini slučajeva ne postoji dovoljna senzibiliranost medicinskog osoblja prema ženama s invaliditetom.⁴¹

U namjeri da se poboljšaju uslovi za korištenje zdravstvenih usluga osobama s invaliditetom u BiH, uspostavljena je saradnja s Agencijom za kvalitet i akreditaciju u zdravstvu FBiH (AKAZ), koja je osobe s invaliditetom uključila u reviziju standarda za timove obiteljske medicine i centre za mentalno zdravlje. Švedska nevladina organizacija MyRight potpisala je Memorandum o suradnji s Agencijom za certificiranje, akreditaciju i unapređenje kvalitete zdravstvene zaštite RS-a (ASKVA) i nadaju se sličnim rezultatima čim počne revizija standarda u RS-u.⁴² Ovdje treba pomenuti i istraživanje o iskustvima prilikom porođaja u RS-u, koje je tokom februara 2015. provela neformalna grupa građana_ki DRIP. Od 539 žena koje su se porodile u jednom od 13 javnih i jednom privatnom porodilištu, čak 59% ispitanica odgovorilo je da ukoliko bi mogle birati ne bi se ponovo porodile u istom porodilištu. Oko 60% žena navelo je da u porođajnim salama atmosfera nije bila prijatna, a njih 85% izrazilo je nezadovoljstvo zbog nedostatka privatnosti tokom trajanja porođaja. Gotovo 80% žena navelo je da nisu učestvovala u donošenju odluke o načinu porođaja.⁴³

Zabrinjava i činjenica da idalje većina romskih žena i djevojčica nema pristup adekvatnoj zdravstvenoj zaštiti, te da se sredstva za ovu oblast u proteklih nekoliko godina i umanjuju umjesto da to bude obrnuto.

Smjernice za djelovanje

- Nadležne institucije treba da provode kampanje za podizanje svijesti šire javnosti o značaju reproduktivnog zdravlja u svim fazama života te se ova pitanja treba da se uključe u osnovno i srednje obrazovanje;
- neophodno je donijeti Okvirni zakon o liječenju neplodnosti biomedicinski potpomognutom oplodnjom na nivou države, kako bi se konačno kreirao pravni okvir za implementaciju smjernica s ciljem osiguranja kvalitete i sigurnosti u svim postupcima MPO u skladu s propisima Evropske unije, neophodno je i omogućiti finansiranje usluga vantjelesne oplodnje za sve građane_ke BiH podjednako;
- povećati dostupnost preventivne zdravstvene zaštite i promociju zdravlja u udaljenim ruralnim područjima;
- unaprijediti zdravstvenu zaštitu i povećati dostupnost usluga osobama, a naročito ženama i djeci, s invaliditetom, pogotovo onima koji_e žive u ruralnim sredinama;
- implementirati rješenja koja su definisana u dokumentu Politika u oblasti invalidnosti u BiH, a koja se odnose na oblast porodičnog i intimnog života.

4. POLITIČKI ŽIVOT I ODLUČIVANJE

Žene u tijelima političkih stranaka

Žene su podzastupljene u glavnim tijelima najvažnijih stranaka u BiH. Ekstremni primjer su dvije stranke (SDA i SDS) kod kojih ni mjesto predsjednika, kao ni mjesto potpredsjednika ne pripadaju manje zastupljenom spolu, odnosno ženama. U ostalim strankama žena zauzima po jedno potpredsjedničko mjesto, što predstavlja zastupljenost između 10 i 20% (zavisno od broja potpredsjedničkih mjesta). Posebne mjere imenovanja 5 žena članica u Glavni odbor kod SDA stranke, s obzirom na brojnost članstva u Glavnom odboru, rezultira prisustvom svega 10% članica u Glavnom odboru. Kod SBB-a je ova mjera polučila 25% članica Glavnog odbora. Iako su stranke organizovane na različitim principima, zajedničko im je da su i u ostalim tijelima stranaka žene apsolutno podzastupljene, odnosno da je zastupljenost od ili iznad 40% iznimka, a ne pravilo. Zastupljenost žena nešto je veća u brojnijim stranačkim tijelima, dok je u užim rukovodstvima stranaka ona uglavnom ispod 20%.⁴⁴

Istraživanje koje je udruženje Infohouse provelo tokom 2015. godine⁴⁵ u cilju procjene rodne ravnopravnosti u politikama i djelovanju političkih stranaka u BiH, pokazalo je da rodna ravnopravnost nije adekvatno regulisana kroz političke dokumente stranaka. Posebne mjere za osiguravanje rodne ravnopravnosti unutar stranaka pokazuju neusklađenost stranačkih dokumenata i politika sa Zakonom o ravnopravnosti spolova: sadrže diskriminirajuće odredbe i nije osigurano adekvatno uključivanje manje zastupljenog spola u procese upravljanja, odlučivanja i predstavljanja. Posebne organizacije žena koje djeluju unutar svih stranaka predstavljaju značajan, no nedovoljno iskorišten resurs za promjene unutrašnjih i vanjskih stranačkih politika po pitanju rodne ravnopravnosti. Sve ovo vodi i podupire već ustaljeno nedovoljno učešće žena u zakonodavnoj i izvršnoj vlasti.

Žene u zakonodavnoj vlasti⁴⁶

Na Opštim izborima 2014. godine učestvovalo je 98 političkih subjekata, odnosno 7.748 kandidata_kinja, od čega je bilo 3.276 žena, odnosno 42%. Ovaj postotak predstavlja povećanje u odnosu na postotak učešća žena na prethodnim izborima koji nije prelazio 36,82% i direktan je učinak usklađivanja Izbornog zakona sa Zakonom o ravnopravnosti spolova u BiH.

Prema službenim i konačnim rezultatima, u **Predstavnički dom PSBiH** je izabrano deset žena (23,81%), što je relativno veći postotak izabranih žena u odnosu na entitetske parlamente. Od toga je šest žena izabrano direktno, a četiri su dobile mjesto u PSBiH putem kompenzacijskih mandata. Najviše žena je izabrano sa listi Demokratske Fronte (DF) – Željko Komšić (60%). Politička partija koja je osvojila najveći broj

zastupničkih mjesta 11, SDA, ima izabranu samo jednu ženu koja je svoje mjesto u PSBiH dobila putem kompenzacijskog mandata. SBB s četiri i SDP s tri osvojena mandata nema niti jednu zastupnicu u PSBiH, kao ni četiri političke partije/koalicije koje su osvojile po jedan mandat (BPS, A-SDA, PDP-NDP i DNS-NS-SRS), s izuzetkom HDZ-a 1990 čiji je jedini osvojeni mandat pripao ženi. U sastav **Doma naroda PSBiH**, od ukupno 15 delegata_kinja samo su 2 žene ili 13,33% (obje iz kluba hrvatskog naroda – HDZ BiH).

U **Parlament Federacije BiH** je izabrana 21 žena (21,43%). Procentualno gledano, najviše žena je izabrano s liste Laburista BiH (100%), potom Stranke za BiH (33,33%), a zatim DF-a (28,57%) te SBB-a i BPS-a (po 25%). Brojčano, najveći broj izabranih žena dolazi iz SDA (6 zastupnica), potom iz SBB-a i DF-a (po 4 zastupnice) te iz koalicije koju okuplja HDZ BiH (3 zastupnice). Po jednu zastupnicu u Parlamentu FBiH imaju SDP, BPS, Stranka za BiH i Laburisti BiH, dok HDZ 1990 s osvojena 4 mandata, A-SDA s osvojena 2 mandata, i Naša stranka s 1 mandatom nemaju svoje zastupnice u Parlamentu FBiH. U **Dom naroda Parlamenta Federacije BiH**, od ukupno 54 delegata_kinje (Klub srpskog naroda nikada nije formiran u cijelosti, te umjesto 17 ima samo 13 delegata_kinja), samo je 8 žena ili 14,81%. Osam delegatkinja je raspoređeno po klubovima delegata_kinja: 2 delegatkinje od ukupno 17 u Klubu bošnjačkog naroda, 2 delegatkinje od ukupno 17 u Klubu hrvatskog naroda i 3 delegatkinje od ukupno 13 u Klubu srpskog naroda. U Klubu ostalih od ukupno 8 delegata_kinja, samo je 1 žena, i to iz SDP-a BiH.

U **Narodnu skupštinu Republike Srpske** izabrano je 13 žena, odnosno 15,66%, od čega je njih pet izabrano direktno, sedam putem kompenzacijskih mandata, a jedna preraspodjelom mandata s obzirom na to da je nedostajao jedan mandat za zastupnike_ce iz reda hrvatskog naroda. Procentualno gledano, najviše žena je izabrano s listi koalicije DNS-NS-SRS (25%), a najmanje s listi PDP-a (0%). Brojčano, najveći broj izabranih žena dolazi iz SNSD-a (šest zastupnica), potom iz koalicije DNS-NS-SRS i koalicije SDS-PUP-Radikali SRS RS (po dvije zastupnice), dok iz koalicije Domovina, Narodnog demokratskog pokreta i Socijalističke partije dolazi po jedna zastupnica. Jedina politička opcija koja u Narodnoj skupštini nema svoju zastupnicu je PDP, iako je ova partija osvojila ukupno sedam mandata. U odnosu na drugi dom parlamenta FBiH, **Vijeće naroda Republike Srpske** ima skoro duplo veće učešće žena. Od ukupno 28 delegata_kinja, u svom sastavu ima 8 žena ili 28,57%, što je i najveći postotak učešća žena u nekom od domova parlamenata na entitetskom i državnom nivou. U klubovima delegata_kinja iz reda srpskog i bošnjačkog naroda, od ukupno 8 delegata u oba kluba, 2 su žene. U klubovima hrvatskog naroda i u klubu ostalih, po 3 su delegatkinje.

Udio žena u novoizabranim kantonalnim skupštinama iznosi 18,71%, i varira od kantona do kantona. Tako je najmanji udio žena u Skupštini Livanjskog kantona, gdje žene čine 4% skupštinskih zastupnika_ca (24:1 u korist muškaraca), a najveći udio žena je ubjedljivo u Skupštini

Zapadnohercegovačkog kantona, gdje žene čine 30,43% skupštinskih zastupnika_ca (16:7). Kanton Sarajevo, Zeničko-dobojski i Bosansko-podrinjski kanton kao jedini imaju žene na čelu skupštine.

Nakon Opštih izbora 2014. godine, u zakonodavnoj vlasti 2015. godine je ukupno 19,90% žena na svim nivoima vlasti. Uprkos različitim nastojanjima da se zastupljenost žena u vlasti poveća, ni ove godine nismo dostigli_e rekordni udio žena od 20,15% iz 2002. godine, a 40% se i dalje čini nedostižnim. Za utjehu je podatak da ipak možemo govoriti o uzlaznom trendu, s obzirom da je 2006. godine taj procenat iznosio 17,21%, a 2010. godine je od ukupnog broja izabranih bilo 17,37% žena. PSBiH je 2015. formirala **interresornu radnu grupu koja radi na izmjenama Izbornog zakona.** Primijećeno je da u radu grupe nije spominjano pitanje ravnopravnog sudjelovanja žena i muškaraca u političkim procesima. Sarajevski otvoreni centar ovim povodom je organizovao press konferenciju ispred Parlamentarne skupštine BiH u januaru 2016. godine te izrađene konkretne amandmane na Izborni zakon, kojima će se nastojati ispraviti trenutno stanje, predao na protokol Parlamentarne skupštine BiH. Komisija za ostvarivanje ravnopravnosti spolova PD PSBiH uskoro treba razmatrati amandmane, a isti predviđaju jednak broj žena i muškaraca na kandidatskim listama, dok bi imena žena i muškaraca trebalo da budu naizmjenično navođena, a sve s ciljem povećanja broja izabranih žena u tijelima vlasti.

Višestruko marginalizovane žene (Romkinje, LBT žene, žene sa invaliditetom) su u potpunosti isključene iz političkog života.

Žene u izvršnoj vlasti

Nakon Opštih izbora 2014. godine, proces formiranja vlasti na svim nivoima je trajao skoro godinu dana, a politički dogovor oko sastava Vijeća ministara BiH, entitetskih i kantonalnih vlada bio je obilježen unutar i međustranačkim borbama za raspodjelu pozicija u izvršnoj vlasti, nestabilnom vladom u Federaciji BiH i izlaskom Demokratske fronte (DF) iz izvršne vlasti na državnom i entitetskom nivou. U ovakvoj turbulentnoj političkoj situaciji, **pitanje učešća žena i rodne ravnopravnosti u grani vlasti koja nosi pozicije najveće moći, za političke stranke je bilo u drugom planu.** Rijetke reakcije na činjenicu da formiranje vlada nije izvršeno na način da je ispunjen cilj iz člana 20. Zakona o ravnopravnosti spolova u BiH došle su od organizacija civilnog društva te od određenih parlamentarnih tijela i institucionalnih mehanizama za ostvarivanje ravnopravnosti spolova.

U trenutnom sazivu **Vijeća ministara BiH,** od 9 ministarstava, na čelne pozicije 2 (22,22%) ministarstava su imenovane žene: ministrica za ljudska prava i izbjeglice, Semiha Borovac (SDA) te ministrica odbrane, Marina Pendeš (HDZ BiH). U Vijeću ministara BiH nema niti jedne zamjenice ministra_ice.

U Vladi Federacije Bosne i Hercegovine, nakon raspada koalicije SDA i DF i ulaskom SBB-a u izvršnu vlast, imenovane su 4 žene: ministrica

finansija i zamjenica premijera Jelka Miličević (HDZ BiH), ministrica obrazovanja i nauke Elvira Dilberović (SDA), ministrica kulture i sporta, Zora Dujmović (HDZ BiH) i ministrica okoliša i turizma, Edita Đapo (SBB). Procentualno učešće žena u sastavu Vlade FBiH je nešto veće od učešća u državnoj vladi i iznosi 23,53%.

U **Vladi Republike Srpske** je imenovana premijerka – Željka Cvijanović (SNSD) i tri ministrice: ministrica uprave i lokalne samouprave, Lejla Rešić (DNS), ministrica za prostorno uređenje, građevinarstvo i ekologiju, Srebrenka Golić (SNSD) te ministrica za porodicu, omladinu i sport, Jasminka Davidović (SP). Učešće žena u sastavu Vlade Republike Srpske je identično učešću žena u Vladi FBiH: 23,53%.

U **vladama kantona** nijedna žena nije imenovana za premijerku kantonalne vlade, dok zastupljenost ministrica u kantonalnim vladama iznosi 17,5% (broj ministrica varira od 0% do 20%, u zavisnosti od kantona). Najdrastičniji primjeri su vlade **Zeničko-dobojskog** i **Hercegovačko-neretvanskog kantona** u kojima nije imenovana niti jedna žena. U Vladi **Unsko-sanskog kantona** imenovana je jedna ministrica. Isti broj ministrica imaju i vlade **Srednjobosanskog, Livanjskog i Bosansko-podrinjskog kantona**. U Vladi **Kantona Sarajevo** imenovane su 2 ministrice (15,38%). U Vladi **Zapadnohercegovačkog i Posavskog kantona** takođe su imenovane 2 ministrice (20%). Dvije ministrice (15,38%) imenove su i u Vladu **Tuzlanskog kantona**.

Ukupni broj ministrica na svim nivoima izvršne vlasti iznosi 23. Najveći broj ministrica u izvršnoj vlasti dolazi iz HDZ BiH (čak 8), dok najmanje (po 1) iz sljedećih stranaka: DNS, SP; A-SDA, SBiH, i NSRzB. Po tri ministrice imaju SDA, SBB i SNSD. U Vijeću ministara BiH i Vladi Federacije BiH došlo je do povećanja zastupljenosti žena u odnosu na prethodni izborni ciklus, dok je u Vladi Republike Srpske i kantonalnim vladama došlo do smanjenja zastupljenosti žena na ministarskim pozicijama.

Evidentno je da su žene u mandatu 2014–2018. u izvršnoj vlasti dobile pozicije u ministarstvima koja se tiču pravosuđa, pravde i uprave, obrazovanja, rada i socijalne politike, ekologije, prostornog uređenja, ljudskih prava, porodice, tj. oblastima i temama koje se tradicionalno vežu za žensku ulogu u društvenom životu ili tamo gdje su one već ostvarile značajno učešće (npr. pravosuđe).

Komisija za ostvarivanje ravnopravnosti spolova PD PSBiH, a na inicijativu Agencije za ravnopravnost spolova BiH i Sarajevskog otvorenog centra, u decembru 2015. godine je uputila u parlamentarnu proceduru Prijedlog zakona o izmjenama i dopunama Zakona o Vijeću ministara BiH. Prijedlog predviđa uvođenje rodne kvote od 40% u sam zakon. Ovo predstavlja pozitivan primjer saradnje institucija koje se bore za ostvarivanje ravnopravnosti spolova i primjer kako je moguće doći do konkretnih zakonskih prijedloga za unpređenje ravnopravnosti spolova. O izmjenama i dopunama Zakona o Vijeću ministara BiH na februarskoj sjednici trebali bi se izjasniti poslanici Predstavničkog doma PSBiH.

Žene u sudskoj vlasti, vojsci i policiji

Žene u BiH zastupljene su u sudskoj vlasti više nego u bilo kojoj drugoj grani vlasti. Međutim, broj žena koje rade u sudstvu je dosta veći od broja žena koje se nalaze na visokim funkcijama u pravosudnim organima ili u sudovima više nadležnosti. Na mjestima moći i odlučivanja žene se i dalje suočavaju s fenomenom „staklenog plafona”.⁴⁷ Zastupljenost žena u pravosudnoj vlasti na svim nivoima iznosi 59,64%, a manji procent (i ispodpolovično učešće žena) se odnosi na žene na rukovodećim pozicijama u pravosuđu (42,46% posto za sudove, te 35% posto za tužilaštva).⁴⁸

U januaru 2016. godine, Vijeće ministara BiH usvojilo je Izvještaj Ministarstva za ljudska prava i izbjeglice o provedbi Akcionog plana za implementaciju Rezolucije UN-a 1325 „Žene, mir i sigurnost” u Bosni i Hercegovini za period 31.7.2014–31.7.2015. godine. Izvještaj je dao pregled stanja u kojem se navodi da je evidentan trend povećanog interesa lica ženskog spola za prijem u OS BiH, od 23 kandidatkinje koje su se prijavile na prvi oglas 2008. godine do 595, koliko se prijavilo na pretposljednji oglas 2014. godine. Iako je dosadašnji nivo **učešća pripadnika_ca Oružanih snaga BiH na različitim edukacijama** bio nizak (zbog potrebnih predispozicija kandidata: čin, nivo znanja stranog jezika, rod službe i drugo), primjetno je povećanje učešća pripadnica OS BiH na edukacijama, kao i pomak u otklanjanju barijera za učešće žena na kursovima. Nadalje, u ovom Izvještaju se navodi da je provođenje sveobuhvatnih strateških mjera kroz Akcioni plan za implementaciju Rezolucije UN-a 1325 dovelo do **kreiranja povoljnijeg okruženja za povećanje učešća žena u policijskim i vojnim snagama**, iako je to povećanje i dalje najuočljivije na nižim pozicijama. Zastupljenost žena u **Oružanim snagama** prema Izvještaju o provedbi Akcionog plana za implementaciju Rezolucije UN 1325 prikazana je u tabeli ispod.

MO/OS BiH	2011. % žena	2012. % žena	2015.% žena
Zaposleni_ce u MO BiH	36,4	35,6	36
CL u OS BiH	23,8	23,8	24
PVL u OS BiH	3,8	4,8	5,4
Pripadnici_e OS BiH	5,4	6,5	6,6
Pripadnici_e mirovnih misija		3,5	

Tabela: Zastupljenost žena u sektoru odbrane

Prema izjavama predstavnica udruženja Mreža žena policajaca,⁴⁹ **žene su zastupljene sa 10% u svakoj policijskoj agenciji**, što je veoma malo u odnosu ukupan broj policijskih službenika_ca. Procenat žena sa visokim činovima u svim agencijama za provođenje zakona u BiH iznosi oko 0,50 posto.⁵⁰ Podaci za učešće žena u policijskim snagama iz Izvještaja o provedbi Akcionog plana za implementaciju Rezolucije

UN-a 1325 dostupni su za SIPA-u. Od ukupno 737 izvršilaca, 191 je žena i 546 muškaraca.

SIPA	2012. (% žena)	2015. (% žena)
Ukupan broj zaposlenih	23,50	25,9
Policijske službenice	12,82	13,47
Državne službenice	50	47,56
Zaposlenice	57,14	58,04
Pripadnice mirovnih misija		10

Tabela: Zastupljenost žena u SIPA-i

Smjernice za djelovanje

- Političke partije moraju osigurati ravnopravno učešće žena u procesima upravljanja, odlučivanja i predstavljanja unutar stranaka, a naročito u rukovodećim tijelima;
- političke partije treba da osiguraju jednaku vidljivost kandidata i kandidatkinja tokom predizbornih kampanja i preuzmu odgovornost te u budućnosti pozicioniraju žene na kandidatskim i kompenzacijskim listama tako da imaju veće šanse za izbor;
- izmijeniti Zakon o finansiranju političkih partija BiH kako bi se još više podržale stranke koje imaju natprosječno velik broj izabranih žena;
- moraju se preduzeti sve mjere da se imenovanje žena na mjesta donošenja odluka vrši ravnopravno u odnosu na muškarace, a u skladu sa Zakonom o ravnopravnosti spolova i predviđenom rodnom kvotom od 40%. Konkretno su potrebne izmjene i usklađivanje Izbornog zakona BiH, Zakona o Vijeću ministara, Zakona o vladama entiteta i kantona te Zakona o lokalnoj samoupravi u BiH;
- osigurati daljnju efikasnu i efektivnu provedbu Akcionog plana za implementaciju Rezolucije 1325 koja će dovesti do većeg učešća žena u vojnim i policijskim snagama.

5. RODNO ZASNOVANO NASILJE

Osobe ženskog spola su često izložene ozbiljnim oblicima nasilja, pogotovo verbalnom, fizičkom, psihičkom, seksualnom nasilju, silovanju i sl. Ovi i brojni drugi oblici nasilja nad ženama predstavljaju ozbiljno kršenje ljudskih prava žena i glavnu prepreku ostvarivanju jednakosti između žena i muškaraca.⁵¹ Statistike pokazuju da je svaka treća žena u svijetu žrtva nasilja, ali i da su počinioci tog nasilja najčešće njihovi sadašnji ili bivši partneri. Situacija nije mnogo drugačija ni u Bosni i Hercegovini, u kojoj se nasilje nad ženama i nasilje u porodici godinama smatralo privatnim problemom, a mnoge ga takvim smatraju i danas. 52,8% žena starijih od 15 godina u Bosni i Hercegovini iskusilo je neki vid nasilja.⁵² Studija o rasprostranjenosti i karakteristikama nasilja nad ženama u BiH,⁵³ koja je nastala na osnovu istraživanja s uzorkom od 3.300 domaćinstava u BiH tokom 2013. godine, ukazuje na to da je svaka četvrta žena bila žrtva nasilja, a da je svaka deseta doživjela nasilje u posljednjih godinu dana (u 2013. godini). Ova Studija dalje ukazuje na činjenicu da su nasilju najčešće izložene žene starosti od 18 do 24 godine života te češće žene iz ruralnih nego iz urbanih sredina. Ističe se i podatak da žene često ne znaju prepoznati nasilje koje se vrši nad njima, da sebe ne vide kao žrtve nasilja, dok je tek 5,5% njih koje su izložene nasilju zaista potražilo pomoć i podršku. U istraživanju se navodi da je **psihičko nasilje najčešći oblik nasilja kome su žene izložene**, kao i kombinovano psihičko i fizičko nasilje.

Pravna regulacija suzbijanja nasilja nad ženama i nasilja u porodici

Godine 2003. u Krivičnom zakonu FBiH u članu 222. nasilje nad ženama prvi put biva prepoznato kao krivično djelo. Do sličnih promjena dolazi u Republici Srpskoj i Brčko distriktu. 2005. godine donesen je Zakon o zaštiti od nasilja u porodici FBiH koji prolazi kroz izmjene i dopune 2013. godine. **Zakon o zaštiti od nasilja u porodici FBiH iz 2013.** godine propisuje zaštitne mjere te zbrinjavanje žrtava nasilja u sigurne kuće. Godine **2005. usvojen je Zakon o zaštiti od nasilja u porodici Republike Srpske.** Porodični zakoni FBiH i Republike Srpske se također dotiču ovog pitanja. U Brčko distriktu BiH ni 2015. nije donešen Zakon o zaštiti od nasilja u porodici.

Istanbulsku konvenciju (CAHVIO), Konvenciju Vijeća Evrope o sprječavanju i borbi protiv nasilja nad ženama i nasilja u porodici, BiH je ratificirala 2013. godine, i to kao jedna od prvih država koje su potpisale i ratificirale ovaj dokument. Konvencija je prvi međunarodni pravno obvezujući dokument koji pruža sveobuhvatan set mjera za sprječavanje i borbu protiv nasilja nad ženama i nasilja u porodici, a predviđa i kaznu za počinitelje nasilja. U **julu 2015. godine je usvojena i Okvirna strategija za provedbu Konvencije o prevenciji i borbi**

protiv nasilja nad ženama i nasilja u porodici u BiH za period 2015–2018,⁵⁴ koja predstavlja sveobuhvatan okvir kojim se definira način provedbe Istanbulske konvencije u BiH i usklađivanje pravnog i institucionalnog okvira s odredbama Konvencije. Nažalost, Okvirna strategija je usvojena bez saglasnosti Vlade RS-a. Provedba Istanbulske konvencije je veliki izazov za 2016. U tom kontekstu, ohrabruje informacija da je Agencija za ravnopravnost spolova BiH krajem 2015. potpisala **Memorandum⁵⁵ o saradnji sa Sigurnom mrežom BiH**, koalicijom organizacija civilnog društva koje rade na suzbijanju rodno zasnovanog nasilja, među kojima su i svih 9 sigurnih kuća u BiH. Agencija za ravnopravnost spolova BiH, putem Ministarstva za ljudska prava BiH, je pored toga u oktobru 2015. ostvarila saradnju sa USAID Misijom u BiH. Kao rezultat te saradnje **od 2016. godine Agencija će realizirati program u vrijednosti od 750.000 USD⁵⁶** za provedbu Istanbulske konvencije.

Rad i finansiranje sigurnih kuća u BiH

Kad sam davala tu izjavu u policiji, pita me policajac, doslovno: - Kako si mogla imati s njim četvoro djece kad je on takav nasilan? Kako si mogla leć' s njim? (...) Dolazim drugi put u Centar za socijalni rad i pitam zašto nisu obišli djecu. Socijalna radnica mi ovim riječima kaže: - Šta ti misliš, ti si svoju guzicu sakrila! Ovim riječima! Guzicu si svoju sakrila, (...), ti bi da on mog (sina) napadne, da njega izlupa, a ti si svoju djecu sakrila! Znači, socijalna radnica se povlači jer se boji njega kao nasilnika. Ja dolazim u sud i pitam da li je zakazano suđenje i kažu meni: - Možete pitati sutkinje. (...) I ja dolazim kod (sutkinje) i ona mi kaže: - Šta ti tražiš od mene, nisam ti ga ja birala! Jesi ti izabrala svoga muža! I dolaziš ovdje, dosađuješ nekom! Sutkinja jedna mi kaže! Ha!
(Žena žrtva nasilja, Mostar)

U pojašnjavajućem izvještaju uz Istanbulsku konvenciju navodi se da specijalizirane ženske sigurne kuće predstavljaju najbolje rješenje za zbrinjavanje žrtava nasilja. Takve kuće su najbolje opremljene, a njihove funkcije su mnogo više od obezbjeđivanja samog smještaja. U njima se žrtvama nasilja pruža adekvatna psiho-socijalna pomoć i podrška te rehabilitacija nakon koje će žrtve nasilja moći nastaviti normalan život.⁵⁷

Na teritoriji BiH postoji devet sigurnih kuća s ukupno 199 raspoloživa mjesta za žene i djecu žrtve nasilja.

Ime sigurne kuće	Kapacitet	Broj smještenih žrtava u 2015.
Žena BiH, Mostar	28	Uprkos višestrukim naporima nismo uspjeli_e ostvariti komunikaciju i dobiti informacije
Žene sa Une, Bihać	16	Uprkos višestrukim naporima nismo mogli_e dobiti podatke
Medica, Zenica	25	57 žrtava nasilja (18 žena 38 djece i 1 muškarac)
Vive žene, Tuzla	22	87 žrtava nasilja (51 žena i 36 djece)
Fondacija lokalne demokratije, Sarajevo	35	79 žrtava nasilja (22 žene i 57 djece)
Mirjam Caritas, Mostar	15	Ova sigurna kuća tokom prošle godine nije bila u funkciji zbog nedostatka finansijskih sredstava.
Fondacija Lara, Bijeljina	18	7 žrtava nasilja (5 žena i 2 djeteta)
Budućnost, Modriča	16	140 žrtava nasilja (48 žena i 92 djece)
Udružene žene Banja Luka	24	56 žrtava nasilja (22 žene i 34 djece)
Ukupan broj:	199	

Tabela: Pregled smještenih žrtava u 2015. godini

Na području Federacije BiH postoji šest sigurnih kuća za smještaj žrtava nasilja u porodici koje djeluju u okviru nevladinih organizacija. U Zakonu o zaštiti od nasilja u porodici FBiH normira se i finansiranje sigurnih kuća i to na način da 70% troškova sigurnih kuća pokriva FBiH, a 30% kantoni. **Zakon predviđa i obavezu usvajanja podzakonskih akata koji regulišu osnivanje, rad i finansiranje sigurnih kuća. Isti nisu nikad doneseni.** Procjena sigurnih kuća je da na godišnjem nivou za rad jedne sigurne kuće potrebno cca. 240.000 KM. Prema podacima za posljednjih sedam godina, godišnje u sigurnim kućama FBiH boravi između 300 i 350 žrtava nasilja. Do sada je Federacija BiH izdvajala dovoljno novčanih sredstava za finansiranje **desetine troškova** sigurnih kuća. **Tokom 2015. godine Federacija nije izdvojila niti jednu konvertibilnu marku za rad sigurnih kuća.** Ostatak potrebnih finansijskih sredstava se dobija putem stranih donacija i pitanje je kada će strane donacije prestati, jer problem nasilja nije samo problem BiH, tako da će biti upitan opstanak sigurnih kuća. **Opstanak dvije sigurne kuće u Mostaru već sada je upitan, jer od 2015. ne primaju žrtve nasilja.**

Situacija u Republici Srpskoj je znatno bolja. Osnivanje i finansiranje sigurnih kuća u ovom entitetu je propisano zakonskim i podzakonskim aktima i to: Zakonom o zaštiti od nasilja u porodici Republike Srpske, Pravilnikom o standardima za realizaciju sigurne kuće, Pravilnikom o načinu dodjele sredstava sigurnim kućama. **U RS-u djeluju 3 sigurne**

kuće koje imaju smještajni kapacitet od 52 mjesta. I pored dobre regulacije, treba istaći problem da **cijela istočna Bosna i Hercegovina/ istočna Republika Srpska** (teritorija od Zvornika na sjeveru do Trebinja na jugu) **nema niti jednu sigurnu kuću**. Zakonom je regulisano i da se sredstva za privremeno zbrinjavanje i smještaj žrtve nasilja u sigurnoj kući obezbjeđuje iz budžeta Republike Srpske u iznosu od 70% te iz jedinica lokalne samouprave u iznosu od 30% od utvrđene cijene za smještaj žrtve nasilja u sigurnu kuću. Sredstva se dodjeljuju na osnovu broja izdatih rješenja za zbrinjavanje žrtve u sigurnu kuću. Ova rješenja izdaje centar za socijalni rad. Cijena zbrinjavanja žrtve nasilja u sigurnu kuću za jedan mjesec iznosi 1.672 KM.

Izazovi u 2016: Borba za spašavanje sigurnih kuća u FBiH

Iako je Zakon o zaštiti od nasilja u porodici FBiH u članu 35. predvidio i uslove za finansiranje sigurnih kuća za privremeni smještaj žrtava nasilja, FBiH od usvajanja Zakona pa do danas nikada nije ispunila zakonsku obavezu sufinansiranja sigurnih kuća u iznosu od 70%. 2015. godine Vlada FBiH je zaključila da odredba iz člana 35. nije jasna. Umjesto da zatraži tumačenje ove norme, Vlada je tokom 2015. formirala radnu grupu za analiziranje člana 35. i izradu Prednacrtu zakona o izmjeni Zakona o zaštiti od nasilja u porodici. **Radna grupa je definisala dva moguća rješenja** kao pravni osnov za osnivanje sigurnih kuća u FBiH i to: a) osnivanje u skladu sa Zakonom o ustanovama u BiH ili b) osnivanje u skladu sa Zakonom o ustanovama i Zakonom o udruženjima i fondacijama u BiH i FBiH.

Iako je troje članova ica ove radne grupe bilo protiv, Vlada Federacije BiH, a na osnovu odluke Ministarstva pravde i Ministarstva rada i socijalne politike, je odlučila predložiti Zakon o izmjeni i dopuni Zakona o zaštiti od nasilja u porodici Federacije BiH koji predviđa da sigurne kuće u FBiH moraju biti ustanove, ali da se finansiranje sigurnih kuća u FBiH vrši po smještenoj žrtvi nasilja i to samo za troškove smještaja žrtve, a ne na osnovu stvarnih troškova sigurnih kuća.⁵⁸

Ovakav prijedlog nadležni objašnjavaju time da se kontrola rada sigurnih kuća vrši otežano te da bi se to normaliziralo kada bi sigurne kuće imale status ustanove. Predstavnice organizacija koje vode sigurne kuće odgovorno tvrde da državni organi stalno vrše nadzor nad njihovim radom. Treba napomenuti da u Republici Srpskoj sigurne kuće uspješno djeluju kao udruženja i fondacije, a u skladu sa zakonom i podzakonskim aktima.

Nacrt zakona o izmjenama i dopunama Zakona o zaštiti od nasilja u porodici FBiH, nakon dinamične rasprave, **usvojen je 2. decembra 2015.** u Predstavničkom domu PFBiH te je upućen na javnu raspravu. Ukoliko bi se usvojio ovaj Nacrt, to bi dovelo prvenstveno do povećanih administrativnih procedura za postojeće sigurne kuće, do otežanog funkcionisanja sigurnih kuća, a u konačnici, zbog nemogućnosti finansiranja (jer se ne planira finansiranje fiksnih troškova), možda i do

zatvaranja sigurnih kuća. Ukoliko se bude insistiralo na tome da sigurne kuće budu ustanove, nevladine organizacije time dobijaju zahtjev da imaju glomaznu i dvostruku administraciju, a vlada se ne obavezuje da će ih finansirati kao što to nije činila ni u proteklim godinama.

Ovaj Nacrt je naišao na oštru osudu organizacija civilnog društva i bh. javnosti. Stoga su **organizacije civilnog društva krajem 2015. predložile alternativno rješenje** za osnivanje i finansiranje sigurnih kuća u FBiH. To rješenje podrazumijeva da se u Nacrt zakona o zaštiti od nasilja u porodici u FBiH unesu odredbe kojima bi se omogućilo da se sigurne kuće osnivaju u skladu sa Zakonom o ustanovama BiH, ali i u skladu sa Zakonom o udruženjima i fondacijama BiH i FBiH. Ovakvo rješenje bi omogućilo dalji nastavak rada postojećih sigurnih kuća, ali i osnivanje novih po Zakonu u ustanovama. Tokom 2016. godine organizacije civilnog društva u BiH će nastaviti svoj rad na ovom pitanju kako bi se došlo do najprihvatljivijeg rješenja za sve.

Smjernice za djelovanje

- Hitno pristupiti usaglašavanju zakonskog i institucionalnog okvira sa Istanbulsom konvencijom;
- kroz izmjene i dopune člana 35. Zakona o zaštiti od nasilja u porodici FBiH mora se omogućiti da postojeće sigurne kuće mogu nastaviti djelovati te im se mora obezbijediti finansiranje od najmanje 70% troškova, što uključuje i troškove osoblja i opšte troškove sigurnih kuća.

6. RATNO SEKSUALNO NASILJE

Izmjene Krivičnog zakona BiH

U maju 2015. godine u Parlamentarnoj skuštini BiH su usvojene izmjene i dopune Krivičnog zakona Bosne i Hercegovine⁵⁹ kojima je, između ostalog, **definicija silovanja i drugih oblika seksualnog nasilja** počinjenih kao ratni zločin protiv civilnog stanovništva ili kao zločin protiv čovječnosti, **usklađena s međunarodnim standardima** i jurisprudencijom prvobitno razvijenom pred međunarodnim krivičnim sudovima. Iz definicije ovog čina je, naime, ukinut dio koji se odnosi na „prisiljavanje druge osobe upotrebom sile ili prijetnje direktnim napadom na njezin život ili tijelo ili na život ili tijelo njoj bliske osobe“, kao element ovog zločina. Dosadašnja definicija je implicirala da su upotreba sile ili prijetnje silom jedina sredstva dostupna kako bi se utvrdilo da se silovanje ili druge seksualne radnje desilo bez pristanka osobe. Za razliku od toga, međunarodna jurisprudencija je razvila princip prema kojem samo postojanje takozvanih okolnosti prisile mogu ukazivati na nedostatak pristanka, a takve okolnosti mogu biti inherentne određenim specifičnim stanjima poput oružanog sukoba. Takve okolnosti u kojima se desilo seksualno nasilje same po sebi impliciraju nepristanak osobe na seksualnu radnju, onda kada je jasno da se osoba nalazila u stanju prinude koje je isključivalo njenu mogućnost uživanja seksualne autonomije.

Ovo je primjer koji treba slijediti ne samo u odnosu na slučajeve ratnog, nego i seksualnog nasilja nastalog u mirnodopskim uslovima. Na ovaj način se proširuje krug osoba koje će biti moguće krivično goniti ubuduće jer se u tekstu zakona uklanja prepreka dokazivanju počinjenja ovog krivičnog djela. Ova izmjena je također bitna u smislu odvratajućeg efekta za ponovno počinjenje zločina te u tom smislu dogoročno ima potencijal i preventivne funkcije.

Naknade žrtvama ratnog seksualnog nasilja dosuđene u okviru krivičnog postupka

U junu 2015. godine, Sud Bosne i Hercegovine je u okviru dva predmeta (protiv Slavka Savića⁶⁰ te Bosiljka i Ostoje Markovića⁶¹) donio veoma značajne, nepravosnažne presude u kojima je, osim izrečene kazne zatvora, **po prvi put u okviru krivičnog postupka provedenog u cilju procesuiranja ratnih zločina oštećenim licima – žrtvama ratnog silovanja, dosuđena i novčana naknada za pričinjenu nematerijalnu štetu**, i to na način da su počinitelji zločina obavezani da isplate značajne novčane iznose dvjema ženama koje su bile žrtve tog seksualnog nasilja. U jednom slučaju se radi o 30.000 KM, a u drugom 26.500 KM, na ime duševnih bolova zbog povrede slobode ili prava ličnosti i duševnih bolova zbog smanjenja životne aktivnosti. **Navedene**

presude predstavljaju presedan ne samo u Bosni i Hercegovini, nego i širem regionu. Do pomenutih presuda u BiH niti jedna žrtva ratnog seksualnog nasilja, kao ni uopšte žrtve ratnih zločina nisu ostvarile u okviru krivičnog postupka pravo na naknadu za pretrpljenu štetu, uprkos pravima koja su im dodijeljena kroz krivično procesno zakonodavstvo putem relevantnih odredbi Krivičnog zakona Bosne i Hercegovine o ostvarivanju imovinsko-pravnog zahtjeva.

Kao posljedica takvog stanja, većina preživjelih, a naročito žrtve silovanja ili drugih oblika seksualnog nasilja iz rata, koje i ne primaju nikakvu pravnu podršku od države, odustaju od ostvarivanja svojih osnovnih prava na naknadu, jer parnični postupci na koje se upućuju iziskuju dodatne finansijske izdatke, ponovna svjedočenja i s tim povezanu retraumatizaciju, a podrazumijevaju i otkrivanje njihovih identiteta, koji su često zaštićeni tokom krivičnih postupaka. To su osnovni razlozi zašto ove odluke predstavljaju veliku pobjedu za žrtve rata u BiH i jačaju njihovo povjerenje u rad bh. pravosudnih institucija i implementaciju pozitivnih zakonskih odredbi. Pored toga, ovakve presude imaju i potencijal nezanemarlivog doprinosa oporavku preživjelih te jačanju njihove percepcije položaja u okviru krivičnog postupka od pukog dokaznog sredstva, svjedoka korištenog za utvrđivanje krivične odgovornosti optuženog, s čime je povezan osjećaj iskorištenosti i reviktimizacije, koji je posebno kod žrtava seksualnog nasilja u ratu u praksi često vidljiv nakon suđenja, ka položaju aktivne strane koja na tom mjestu može bar djelomično ostvariti svoja osnovna ljudska prava na kompenzaciju i satisfakciju.

Zakon o žrtvama torture BiH

Dana 26. juna 2015. godine, Zajednička komisija za ljudska prava Parlamentarne skupštine BiH po prvi put je održala tematsku sjednicu u povodu Međunarodnog dana podrške žrtvama torture. Tom prilikom je, između ostalog, zaključeno kako je potrebno zadužiti Vijeće ministara BiH da do kraja 2015. godine pripremi i u parlamentarnu proceduru uputi Prijedlog zakona o pravima žrtava torture. **U toku 2015. godine formirana je interresorna radna grupa** u tu svrhu te su pod vodstvom Ministarstva za ljudska prava i izbjeglice BiH započele aktivnosti na pripremi Prijedloga ovog zakona. On, međutim, **nije upućen Vijeću ministara BiH pa samim tim ni Parlamentarnoj skupštini BiH.** U Programu rada Ministarstva za ljudska prava i izbjeglice i u Programu rada Vijeća ministara BiH za 2016. godinu predviđena je izrada novog teksta zakona o pravima žrtava torture. Najavljeno je donošenje sličnog zakona i na nivou Republike Srpske.

U okviru sudskih postupaka koje su žrtve ratnih zločina pokrenule u nedostatku ovog zakona, u 2015. godini nastavljena je neujednačena sudska praksa širom Bosne i Hercegovine, od koje je najprobelmatičnija praksa odbijanja tužbenih zahtjeva za naknadu štete proistekle iz ratnih zločina primjenom zastarnih rokova. Povrh odbijanja tužbenih

zahtjeva, 2015. godinu su obilježili i brojni izvršni postupci pokrenuti u cilju naplate, od strane žrtava ratnih zločina, sudskih troškova koji su nastali na strani Pravobranilaštva Republike Srpske. Ovakva situacija je posebno zabrinjavajuća jer predstavlja izvor reviktimizacije i retraumatizacije žrtava ratnog seksualnog nasilja i torture, zbog čega se potcrtava značaj uspostavljanja kolektivnog administrativnog mehanizma putem kojeg bi se pitanje naknade štete riješilo na sistemski način.

Izmjena zakona u vezi sa sticanjem statusa žrtve seksualnog nasilja

Iako su najavljene dalekosežne i sistemske reforme sektora socijalne zaštite u Federaciji Bosne i Hercegovine, Vlada FBiH je krajem 2015. godine pristupila izmjenama i dopunama postojećeg Zakona o osnovama socijalne zaštite, zaštite civilnih žrtava rata i zaštite porodice sa djecom FBiH. Nacrt zakona predviđa formiranje posebne komisije od strane federalnog ministra rada i socijalne politike koja će davati mišljenje da li je podnositelj_ica zahtjeva žrtva seksualnog nasilja. Na ovaj način u proceduru se uvodi nepotrebno novo tijelo, umjesto da se koriste postojeći i ustaljeni mehanizmi, tj. zvaničan Institut za medicinsko vještačenje zdravstvenog stanja u Federaciji BiH. Pored toga, cijeli proces reforme sektora socijalne zaštite se odvija iza zatvorenih vrata, bez upoznavanja organizacija civilnog društva i zastupnika_ica o detaljima.

Studija o položaju srpskih žena žrtava seksualnog nasilja

2015. godine Narodna skupština Republike Srpske razmotrila je informaciju o nalazima i preporukama studije o položaju srpskih žena žrtava ratnog zločina seksualnog nasilja u BiH, koju je izradio Gender centra Republike Srpske. Veliki broj organizacija civilnog društva reagovao je na ovu studiju, pozdravljajući angažman institucija Republike Srpske, imajući na umu da je ovo pitanje do sada bilo u potpunosti marginalizovano. S druge strane, organizacije su ukazale na činjenicu da su se nalazi studije odnosili na žrtve jedne etničke pripadnosti, a ne i sve osobe koje žive na teritoriji RS⁶².

Smjernice za djelovanje

- Potrebno je nastaviti pozitivnu praksu odlučivanja o imovinsko-pravnim zahtjevima žrtava ratnog seksualnog nasilja u okviru krivičnih postupaka kroz provođenje zakonskih obaveza postupajućih tužilaca i sudija;
- Vijeće ministara BiH i Parlamentarna skupština BiH moraju što prije pripremiti i usvojiti zakon kojim će se urediti prava žrtava torture u BiH;
- Republika Srpska mora osloboditi žrtve torture iz rata plaćanja sudskih troškova, koje im je naloženo kao rezultat odbijanja njihovih tužbenih zahtjeva za naknadu štete primjenom zastarnih rokova;
- iz predloženog Nacrta zakona o izmjena i dopunama Zakona o osnovama socijalne zaštite, zaštite civilnih žrtava rata i zaštite porodice sa djecom FBiH koji je 2015. upućen u parlamentarnu proceduru, potrebno je izostaviti novu regulaciju vezanu za priznavanja statusa žrtve seksualnog nasilja.

7. TRGOVINA LJUDIMA

BiH je polazišna, odredišna i tranzitna zemlja za žene, djecu i muškarce žrtve trgovine ljudima. Ono što pogoduje izvršenju krivičnih djela koja se odnose na trgovinu ljudima je loša ekonomsko-socijalna situacija kao i sveprisutna korupcija u policijskim strukturama, kako se navodi u Izvještaju o trgovini ljudima u 2015. godini Sjedinjenih Američkih Država.⁶³

Kada govorimo o normativnoj djelatnosti, koja je prva pretpostavka za adekvatno sprječavanje i kažnjavanje krivičnih djela trgovine ljudima, možemo konstatovati da Krivični zakon FBiH nije usklađen sa Krivičnim zakonom BiH. U nedostatku adekvatne regulacije u FBiH, Federalno tužilaštvo i dalje krivično goni osobe osumnjičene za trgovinu ljudima radi seksualnog iskorištavanja prema odredbama člana 210. „Navođenje na prostituciju“ KZ FBiH. Upravo prema odredbama entitetskih zakona policija može tretirati maloljetne osobe dobi od 14 i više godina kao maloljetnike_ ce koji_ e se bave prostitucijom, a ne kao žrtve silovanja ili trgovine ljudima.

Kako se navodi u pomenutom Izvještaju o trgovini ljudima u 2015. godini, nadležni organi su radi pružanja pomoći uputili 14 žrtava u tri sigurne kuće koje vode NVO i jednu žrtvu u dom za djecu bez roditeljskog staranja. Centri za socijalni rad su pružili pomoć 21 žrtvi, dok 13 žrtava nije primilo nikakav vid pomoći zato što pomoć nisu ni tražile. Odluke o pružanju pomoći djeci žrtvama trgovine donose skrbnici_ e ili službenici_ e centara za socijalni rad, zavisno o okolnostima. Domaće žrtve ne moraju ostati u sigurnoj kući da bi primale pomoć nrofnodnu za njihovu reintegraciju. U skloništa su bile smještene većinom žene, ali i muškarci žrtve trgovine ljudma. Žrtvama nije dozvoljeno da napuštaju skloništa bez pratnje.

Pozitivan pomak koji se desio odnosi se na **usvajanje Akcionog plana suprotstavljanja trgovini ljudima u Bosni i Hercegovini** za period od 2016. do 2019. Godine. Akcioni plan je usvojen od strane Vijeća ministara BiH 30. decembra 2015. godine. Plan je strateški usmjeren na unapređenje sistema podrške za borbu protiv trgovine ljudima u BiH, na efikasno krivično gonjenje počinitelja krivičnog djela trgovine ljudima i povezanih djela, na prevenciju trgovine ljudima smanjenjem rizika, na efikasnu zaštitu i pomoć žrtvama trgovine ljudima te na jačanje partnerstva i saradnje između aktera uključenih u suprotstavljanje trgovini ljudima, u čiju realizaciju su uključeni nadležni organi na državnom, entitetskim, kantonalnim i nivou Brčko distrikta.⁶⁴ Važno je naglasiti da je ovaj plan usklađen sa domaćim i međunarodnim standardima za ravnopravnost polova.

Kako se navodi u Akcionom planu, žene i djevojke iz Bosne i Hercegovine su u zemlji žrtve seksualnog iskorištavanja u privatnim stanovima, motelima i na benzinskim pumpama. Porodice i lokalne organizovane kriminalne grupe podvrgavaju **dječake i djevojčice romske pripadnosti prisilnom prosjačenju i služenju u domaćinstvu u prisilno sklopljenim brakovima**. Žene i djevojke iz evropskih

zemalja žrtve su seksualne trgovine unutar zemlje. Žene, muškarci i djeca iz Bosne i Hercegovine su žrtve trgovine ljudima u svrhu seksualnog iskorištavanja i prisilnog rada u građevinarstvu i drugim sektorima u zemljama širom Evrope, između ostalog, u Azerbejdžanu, Crnoj Gori, Hrvatskoj, Srbiji i Austriji.

Smjernice za djelovanje

- Uskladiti Krivični zakon FBiH s Krivičnim zakonom BiH i Protokolom o trgovini ljudima iz 2000. godine, kako bi svi oblici trgovine ljudima bili eksplicitno propisani te kako bi se obezbijedila adekvatna krivična gonjenja s odgovarajućim kaznama;
- intenzivno raditi na sprovođenju aktivnosti iz Akcionog plana suprotstavljanja trgovini ljudima u Bosni i Hercegovini za period od 2016. do 2019. godine.

DODATAK

Politički sistem Bosne i Hercegovine

Politički sistem BiH je veoma kompleksan i asimetričan. BiH se sastoji se 13 federalnih jedinica. BiH se dijeli na dva entiteta (Federacija BiH i Republika Srpska) i Brčko distrikt. Republika Srpska je unitarno uređena i podijeljena je samo na opštine i gradove, dok se Federacija BiH sastoji od 10 kantona, koji se opet svaki pojedinačno dijeli na najmanje 3 opštine/grada. Odgovornost i odnosi između institucija države, entiteta i Brčko distrikta regulisane su Ustavom BiH, ali se u dnevnompolitičkom životu često susrećemo s različitim tumačenjima ovih odredbi, što direktno utiče na (ne)donošenja zakona i drugih javnih politika (strategije/akcioni planovi). Država i oba njena entiteta imaju svoje ustave, kao i različite upravne i političke sisteme. Brčko distrikt ima zaseban upravni sistem i sopstveni Statut kao najviši pravni akt, ali je po nadležnostima skoro pa izjednačen s entitetima.

Na državnom nivou postoji tročlano Predsjedništvo čiji_e se članovi_ce, jedan_na Bošnjak_inja, jedan_na Hrvat_ica i jedan_na Srb_in_Srpkinja, rotiraju svakih osam mjeseci. Izvršnu vlast čini Vijeće ministara s jednim_om predsjedavajućim_om i devet ministarstava. Državne institucije su odgovorne za vanjsku, finansijsku i monetarnu politiku, nadzor i upravljanje granicama, vanjsku trgovinu, imigraciju, izbjeglice te regulaciju azila. Jedno od ministarstava unutar Vijeća ministara BiH je Ministarstvo za ljudska prava i izbjeglice, u okviru kojeg djeluje Agencija za ravnopravnost spolova BiH. Na nivou BiH djeluje i Institucija ombudsmena za ljudska prava BiH, koja je sa svoja tri ombudsmena nadležna za cijelu BiH i za sve nivoe vlasti. Zakonodavna vlast (Parlamentarna skupština) je bikameralna, donji dom je Predstavnički dom, a gornji Dom naroda. U okviru Parlamentarne skupštine postoji Komisija za ostvarivanje ravnopravnosti spolova unutar Predstavničkog doma, dok u Domu naroda funkciju specijalizovanog radnog tijela za ravnopravnost spolova preuzima Ustavna pravna komisija.

Oba entiteta imaju jednog_u predsjednika_cu i dva_ije zamjenika_ce predsjednika_ce. Vlade entiteta imaju jednog_u premijera_ku te 16 ministara_rica. Iako pozicije gornjih domova nisu jednake u političkom sistemu Republike Srpske i Federacije BiH, može se pojednostavljeno reći da i entiteti imaju dvodomne parlamente s jednim predstavničkom domom i jednim domom naroda. Oba entiteta imaju Gender centre, a entitetski parlamenti imaju parlamentarna radna tijela za ravnopravnost spolova/jednake mogućnost.

Kantonima unutar Federacije BiH (njih deset) zagarantovana je suštinska autonomija. Kantoni imaju svoje vlade i svoje jednodomne parlamente. Iako su kantoni treći nivo vlasti odozgo, oni imaju status federalnih jedinica te tako imaju sopstvene nadležnosti (kao što su obrazovanje na svim nivoima, zapošljavanje, zdravstvo), za koje donose zakone i druge javne politike. Iako je Federacija BiH nadređena

kantonima, često kantoni donose propise koji su u suprotnosti s propisima Federacije ili naprosto ne provode postojeće propise Federacije BiH. Kantoni nemaju urede/institucije za ravnopravnost spolova unutar svojih vlada, a samo dva kantona imaju koordinacione odbore za ravnopravnost spolova (radnu grupu koja se sastoji od predstavnika_ ca različitih ministarstava).

Brčko distrikt, iako predstavlja oblik lokalne zajednice, faktički je, po svojim nadležnostima, izjednačen s entitetima. Distriktom upravlja gradonačelnik koji predsjedava Vladom Brčko distrikta s 10 odjela. Zakone i ostale propise donosi Skupština Brčko distrikta. Brčko distrikt nema ured/instituciju za ravnopravnost spolova unutar svoje vlade, dok unutar Skupštine Brčko distrikta djeluje Komisija za ravnopravnost spolova.

Najviše sudske instance su tri ustavna suda, po jedan za svaki entitet te jedan na državnom nivou. BiH nema Vrhovni sud. Policija je pod nadležnošću entiteta i Brčko distrikta, dok unutar Federacije postoji deset kantonalnih policija.

Postignuća Sarajevskog otvorenog centra u 2015. godini

Opšti izbori 2014. godine rezultirali su izmijenjenim sastavom zakonodavnih tijela na svim nivoima vlasti. Kontakt s novim zastupnicama_ ima je omogućio novu saradnju, ali i nove mogućnosti za promjenu i unapređenje saradnje. Upravo u ovim okvirima, Sarajevski otvoreni centar je nastavio da djeluje u ostvarivanju svoje organizacijske misije, tj. da zagovara puno poštivanje ljudskih prava i društvenu inkluziju LGBT osoba i žena.

Sarajevski otvoreni centar kao nezavisna, nestranačka, neprofitna organizacija i tokom 2015. godine radio je na osnaživanju LGBT (lezbejke, gej, biseksualne i trans*) osoba i žena kroz jačanje zajednice i građenje pokreta. SOC je nastavio javno promovisati ljudska prava LGBT osoba i žena te zagovarati unapređivanje zakonodavstva i bolje politike u Bosni i Hercegovini na državnom i međunarodnom nivou.

Ovdje ćemo istaći samo neka postignuća koja se odnose na ravnopravnost spolova i prava žena.

2015. godine, u saradnji sa Fondacijom Friedrich Ebert, provodili smo program Akademija ravnopravnosti, koja nam je otvorila vrata za odličnu saradnju sa zastupnicama i zastupnicima. Pored velikih uspjeha u oblasti prava LGBT osoba, treba istaći i rad na Zakonu o zabrani diskriminacije BiH i Zakonu o ombudsmanu za ljudska prava BiH. Kroz naše djelovanje uspjeli_ e smo sudjelovati u izradi ovih zakona te smo kao jedina organizacija značajno doprinijeli definisanju samih nacрта ovih zakona, koje je Vijeće ministara BiH u decembru 2015. utvrdilo i uputilo u parlamentarnu proceduru.

U oblasti ravnopravnosti spolova istakli_ e smo se kroz zajednički rad s Agencijom za ravnopravnost spolova BiH i Komisijom za ostvarivanje ravnopravnosti spolova PD PSBIH, s kojima smo uradili Prijedlog

zakona o izmjenama i dopunama Zakona o Vijeću ministara BiH, koji je u decembru 2015. zvanično upućen u parlamentarnu proceduru s ciljem da odredi buduću minimalnu zastupljenost žena - ministrica u samom Vijeću ministara BiH. Kao jedina organizacija, izradili smo i bh. parlamentu predstavili i izmjene Izbornog zakona BiH u vezi s ravnopravnom političkom participacijom žena i muškaraca. Detaljan pregled svih naših aktivnosti i postignuća će ubrzo biti dostupan u našem izvještaju o radu za 2015. godinu, a koji ćemo objaviti na www.soc.ba -> O nama -> Izvještaji.

Autor_ice

Adrijana Hanušić-Bećirović (Bijeljina, 1984) magistrirala je s pohvalom 2009. godine iz oblasti Međunarodno javno pravo na Pravnom fakultetu Univerziteta u Strazburu, kao stipendistkinja Francuske vlade. Tokom 2008. godine pohađala je ljetni semestar nastave na Univerzitetu Humboldt u Berlinu, a 2007. godine diplomirala je na Univerzitetu u Sarajevu. Radno iskustvo stekla je u advokaturi, Venecijanskoj komisiji Vijeća Evrope, njemačkom Bundestagu, Parlamentarnoj skupštini BiH te u ulozi pravne ekspertice UNDP-a BiH, u Instituciji ombudsmena za ljudska prava BiH. Trenutno je angažovana kao viša pravna savjetnica u nevladinoj organizaciji TRIAL. Pored toga, pruža konsultantske usluge i provodi istraživanja za druge nevladine organizacije te objavljuje radove s fokusom na međunarodne standarde zaštite ljudskih prava, tranzicionu pravdu, ustavno i antidiskriminacijsko pravo. Kontakt: adrijana.hanusic@trial-ch.org

Emina Bošnjak (Zenica, 1983), feministkinja i LGBT aktivistkinja, radila je kao programska koordinatorica od 2012. godine na različitim projektima vezanim za prava LGBT osoba u Sarajevskom otvorenom centru, a od juna 2014. godine kao programska rukovoditeljica doprinosi upravljanju organizacije, Godišnjem narativnom i finansijskom izvještaju organizacije, pripremi i izvršavanju državnih i međunarodnih akcija zagovaranja te produkciji godišnjih izvještaja o ženskim i LGBT ljudskim pravima. Kontakt: emina@soc.ba

Inela Hadžić (Tuzla, 1988) diplomirala je 2011. na Pravnom fakultetu u Sarajevu. Za vrijeme studija radila je na projektima „Pojedinaac i pravosuđe“ i „Građanin, to sam ja“ ispred Inicijative mladih za ljudska prava u BiH. Dvije godine pripravničkog staža je provela radeći u advokatskom uredu, gdje je stekla znanje i vještine primjene različitih oblasti prava. Od maja 2014. godine je dio tima Sarajevskog otvorenog centra te radi na koordinaciji Inicijative za monitoring evropskih integracija kao i na pitanjima prava žena. Autorica je različitih izvještaja o ljudskim pravima i evropskim integracijama BiH. Kontakt: inela@soc.ba

Maida Zagorac (Sarajevo, 1992) diplomirala je 2014. godine na Pravnom fakultetu Univerziteta u Sarajevu na kojem trenutno pohađa i postdiplomski studij. Prošla je kroz niz različitih edukativnih programa gdje je stekla dodatno znanje o ljudskim pravima deprivilegovanih grupa, što je odredilo oblast njenog daljeg interesovanja i profesionalnog usavršavanja. Bila je i polaznica prve generacije Feminističke škole „Žarana Papić“. Autorica je značajnog broja tekstova za portal zenskamreza.ba, a koji su imali fokus na pitanjima rodne ravnopravnosti. Od septembra 2014. godine je dio tima Sarajevskog otvorenog centra, prvo kao volonterka, potom kao programska asistentica, a zatim i kao koordinatorica programa, gdje radi na pitanjima rodne ravnopravnosti.

Kontakt: maida@soc.ba

Meliha Lekić je redovna profesorica Medicinskog fakulteta Univerziteta u Sarajevu. U svojoj akademskoj karijeri predavala je i na drugim fakultetima. Kao voditeljica ili članica tima učestvovala je u realizaciji 21 međunarodnog i domaćeg naučno-istraživačkog projekta. Objavila je 108 naučnih i stručnih publikacija te četiri udžbenika. Na XIV Zimskim olimpijskim igrama „SARAJEVO '84“ rukovodila je Laboratorijom za kontrolu dopinga, akreditiranom od strane Međunarodnog olimpijskog komiteta (MOK). Od 2004. godine saradnica je Instituta za akreditaciju BiH kao tehnička ocjeniteljica u području akreditiranja laboratorija za ispitivanje ispravnosti hrane životinjskog porijekla i voda. Od 2007. do 2012. godine bila je voditeljica Odbora za osiguranje kvaliteta Medicinskog fakulteta Univerziteta u Sarajevu. 2012. godine odlazi u penziju. U okviru Foruma žena SDP BiH radi na izradi javnih politika u oblasti unapređenja seksualnog i reproduktivnog zdravlja, posebno žena u BiH.

Kontakt: melihalekic@gmail.com

Saša Gavrić (Tuzla, 1984) završio je studij političkih i upravnih nauka u Konstanzu (Njemačka), te je stekao zvanje MA iz međunarodnih odnosa i diplomatije. Od 2005. do 2011. godine radio je za njemački kulturni centar – Goethe-Institut. Jedan je od osnivača te od 2011. uspješno vodi Sarajevski otvoreni centar, jednu od vodećih organizacija civilnog društva u Bosni i Hercegovini, fokusirajući se na prava LGBT osoba, ravnopravnost spolova, zakonske i institucionalne mehanizme za zaštitu ljudskih prava i EU integracije. Napisao/objavio/priredio na desetine novinarskih i naučnih članaka, knjiga i zbornika. Njegovi istraživački i profesionalni interesi su: politički sistem BiH, federalizam i ljudska prava, zakonodavstvo i politike u oblasti ljudskih prava, kao i kulturne politike.

Kontakt: sasa.gavric@gmail.com, sasa@soc.ba

Ova publikacija izlazi u okviru edicije *Ljudska prava* koju objavljuje Sarajevski otvoreni centar. U ediciji *Ljudska prava* objavljujemo različite izvještaje, tekstove i publikacije koje se tiču ljudskih prava žena, lezbejki, gej, biseksualnih, transrodnih i interspolnih osoba.

Sarajevski otvoreni centar je dosad objavio tri izvještaja o stanju ljudskih prava žena u Bosni i Hercegovini:

Dalila Mirović, Inela Hadžić, Edita Miftari (2015)

Godišnji izvještaj o stanju ljudskih prava žena u Bosni i Hercegovini u 2014. godini

Sarajevo: Sarajevski otvoreni centar, Fondacija CURE

Esther Garcia Fransioli (2014)

Godišnji izvještaj o stanju prava ženu Bosni i Hercegovini tokom 2013. godine

Sarajevo: Sarajevski otvoreni centar/Fondacija CURE/Prava za sve

Edita Miftari (2013)

Economic and Social Rights of Women in Bosnia and Herzegovina in 2012–2013

Sarajevo: Sarajevski otvoreni centar.

- 1 Sarajevski otvoreni centar i Medica Zenica su na temu osnivanja i finansiranja sigurnih kuća izradili analizu, koja je objavljena u decembru 2015. godine. Ista je dostupna na linku:
http://soc.ba/site/wp-content/uploads/2015/12/HRP_sigurne-kuce_final_10.12.2015._za-web-1.pdf
 Također pogledajte i tekst koji sažima ovu problematiku na linku:
<http://soc.ba/vlasti-u-federaciji-bosne-i-hercegovine-ne-brinu-o-sigurnim-kuca-ma-zrtve-nasilja-uskoro-bi-mogle-ostati-bez-jedinog-utocista/>
- 2 Pregled razvoja vezan za ovu temu dostupan je na linku:
<http://soc.ba/programi/gender/zagovaranje/politicka-participacija/>
- 3 Sarajevski otvoreni centar je u januaru 2016. uputio ovu inicijativu na Parlamentarnu skupštinu BiH:
<http://soc.ba/uvedite-kvotu-za-izborne-liste-od-50/>
- 4 Specijalni izvještaj je dostupan na linku: http://www.ombudsmen.gov.ba/documents/obudsmen_doc201510211102085bos.pdf
- 5 Postoji i prijedlog Inicijative „Građanke za ustavne promjene“ (NVO koalicija) da se, kroz reformu Ustava BiH, pitanje prava na jedinstvenu zdravstvenu zaštitu, uvrsti u Katalog prava (član II, stav 3 Ustava BiH) čime bi se garantovalo jednako uživanje prava svih žena u oblasti zdravlja na cijeloj teritoriji BiH, uključujući i pitanja porodijskih nadoknada i liječenje neplodnosti.
- 6 Vidi vijest sa web-stranice Agencije za ravnopravnost spolova BiH:
<http://arsbih.gov.ba/potpisan-sporazum-izmedu-agencije-za-ravnopravnost-spolova-bih-i-sigurne-mreze/>
- 7 Vidi vijest na
<http://arsbih.gov.ba/potpisan-memorandum-o-grant-sredstvima-izmedu-usaid-a-i-ministarstva-za-ljudska-prava-i-izbjeglice/>
- 8 Saznajte više o inicijativi "Građanke za ustavne reforme" na <https://gradjankezaustavnepromjene.wordpress.com/>
- 9 Jedini komentar na Zakon o ravnopravnosti spolova BiH dostupan je na:
http://www.hcabl.org/wp-content/uploads/2011/06/komentar-prelom_web.pdf
- 10 Prečišćena verzija zakona dostupna je na:
<http://arsbih.gov.ba/?project=zakon-o-ravnopravnosti-spolova-u-bih>
- 11 Suzbijanje diskriminacije na osnovu spola nažalost nije nikada stvarno zaživilo. Iako je diskriminacija na osnovu spola sveprisutna zabrinjava činjenica da su Agencija za ravnopravnost spolova i gender centri u periodu od 2011. do 2014. Svega u 11 slučajeva ispitivali kršenje Zakona o ravnopravnosti spolova u BiH (u skladu sa Jedinstvenim pravilima za ispitivanje kršenja odredbi ZORS u BiH). Ovaj mehanizam zbog toga treba preispitati, naročito u kontekstu usvajanja Zakona o zabrani diskriminacije, na osnovu kojeg Institucija ombudsmena za ljudska prava BiH ima posebnu ulogu u suzbijanju diskriminacije na svim osnovama pa i na osnovu spola i roda.
- 12 Dobar pregled o stanju ravnopravnosti spolova pruža nam Izvještaj o napretku u provođenju Pekinške deklaracije. Dostupan je na:
<http://arsbih.gov.ba/project/izvjestaj-pekings-20/>
- 13 Institucija ombudsmena za ljudska prava BiH svoj Godišnji izvještaj i Izvještaj o pojavama diskriminacije objavljuje na proljeće za prethodnu kalendarsku godinu.
- 14 Informacija dostavljena CEDAW Komitetu dostupna je na:
<http://arsbih.gov.ba/informacija-bosne-i-hercegovine-un-cedaw-komitetu/>

- 15 Ova informacija je objavljena u elektronskoj verziji na portalu Dnevni avaz:
<http://www.avaz.ba/clanak/183628/koje-institucije-novalic-u-fbih-planira-ukinuti?url=clanak/183628/koje-institucije-novalic-u-fbih-planira-ukinuti>
- 16 Pregled nekoliko lokalnih akcionih planova dostupan je na:
<http://arsbih.gov.ba/oblasti/lokalni-akcioni-planovi/>
- 17 Istraživanje je dostupno na:
<http://soc.ba/ravnopravnost-spolova-u-opstinamaopcinama-i-gradovima-u-bosni-i-hercegovini/>
- 18 Agencija za rad i zapošljavanje BiH: Statistički informator. Dostupno na:
http://www.arz.gov.ba/publikacije/statisticki_informatori/default.aspx?id=2012&langTag=bs-BA
- 19 Agencija za statistiku BiH: Anketa o radnoj snazi 2015. Dostupno na: http://www.bhas.ba/ankete/LFS_saopcenje-bos.pdf
- 20 Izvještaji kantonalnih službi za zapošljavanje. Dostupno na:
<http://www.fzzz.ba/sarajevski-godine/godina-2015-kanton-sarajevo>
<http://www.fzzz.ba/tuzlanski-godine/godina-2014-tuzlanski-kanton-2>
<http://www.fzzz.ba/unsko-sasnki-godine/godina-2015-unsko-sanski-kanton>
- 21 Vlada Republike Srpske. Dostupno na: http://www.vladars.net/sr-SP-Cyrl/Vlada/centri/gendercentarrs/media/vijesti/Pages/Usvojen_Akcion_i_plan_za_unapredjenje_polozaja_zena_na_selu_u_RS_do_2015_godine.aspx
- 22 Institucija ombudsmena za ljudska prava BiH: Specijalni izvještaj o zaštiti majke i materinstva na području FBiH, dostupno na: http://www.ombudsmen.gov.ba/documents/obmudsmen_doc2015102111102085bos.pdf
- 23 Republički zavod za statistiku: žene i muškarci u Republici Srpskoj, str. 34. Dostupno na:
http://www2.rzs.rs.ba/static/uploads/bilteni/zene_i_muskarci/Zene_i_muskarci_u_RS_br8.pdf
- 24 Dostupno na: <http://www.banjaluka.com/drustvo/2016/01/19/majke-i-trudnice-vratite-nam-dostojanstvo-foto/>
- 25 Dostupno na: <http://4plus.rs.ba/novisajt/?p=308>
- 26 Rezolucija o politici zdravlja za sve građane/ke Bosne i Hercegovine usvojena 2002. godine (Službeni glasnik BiH, broj 20 12/2002).
- 27 Skupština Svjetske zdravstvene organizacije (WHO, 57. zasjedanje, 2004. godine) usvojila je Globalnu strategiju reproduktivnog zdravlja s ciljem da se ubrza progres na postizanju milenijumskih razvojnih ciljeva, a u cilju poboljšanja seksualnog i reproduktivnog zdravlja populacije svake zemlje.
- 28 Ziebe S, Devroy P. Assisted reproductive technologies are an integrated part of national strategies addressing demographic and reproductive challenges. Hum Reprod Update 2008;14: 583–92.
- 29 United Nations: Report of the International Conference on Population and Development. 1994. <http://www.un.org/popin/icpd/conference/offeng/poa.html>
- 30 Pad nataliteta u BiH: Sve veći broj bračnih parova sa sterilitetom, hitno potreban zakon o vantelesnoj oplodnji, bh.novinska agencija Patria, 19.08.2015, dostupno na: <http://nap.ba/new/vijest.php?id=15208>
- 31 Ana Buntić Čavar: Rođeno 500 djece manje nego u 2014, Večernji list BiH, 30.12.2015, dostupno na: <http://www.vecernji.ba/rodjeno-500-djece-manje-nego-u-2014-1048331>
- 32 BiH: Vantelesna oplodnja preskupa, Mondo - izdanje BiH, 31.10.2015, dostupno

- na: <http://mondo.ba/a609484/Info/Drustvo/Tretmani-vantjelesne-oplodnje-preskupi-BiH-nema-uskladjene-odredbe-u-finansiranju-tih-pokusaja.html>
- 33 www.drbalic.ba/index.php/o-nama/novosti-iz-centra/218-refundacija
- 34 Odluka o osnovnm paketu zdravstvenih prava FBiH („Službene novine Federacije BiH“, broj 21/09)
- 35 http://www.zzotk.ba/index.php?option=com_content&view=article&id=340:zav-od-finansira-postupak-asistirane-reprodukcije&catid=34:novosti&Itemid=1
- 36 BiH jedina u regiji koja nema zakon o vantjelesnoj oplodnji: pravo na roditeljstvo ne smije biti privilegija bogatih, 05.12.2015, dostupno na: <http://www.faktor.ba/stav-bih-jedina-u-regiji-koja-nema-zakon-o-vantjelesnoj-oplod>
- 37 Biscani.net: ZZO USK sufinansira vantjelesnu oplodnju, 12.11.2015, dostupno na: <http://www.biscani.net/zzo-usk-sufinansira-vantjelesnu-oplodnju/>
- 38 Vlada Federacije Bosne i Hercegovine: Prijedlog Zakona o liječenju neplodnosti biomedicinski potpomognutom oplodnjom, mart 2014, dostupno na: http://predstavnickidom-pfbih.gov.ba/upload/file/sjednice/30_sjednica_bs/7.pdf
- 39 Slobodna Bosna, 01. 11. 2015: Pogledajte novi prijedlog Zakona o biomedicinski potpomognutoj oplodnji, dostupno na: <http://www.slobodna-bosna.ba/vijest/24665/sb-objavljuje-pogledajte-novi-prijedlog-zakona-o-biomedicinski-potpomognutoj-oplodnji.html>
- 40 UN: Tuzli i Doboju dodijeljene dvije mobilne klinike za zdravlje žena, 13.02.2015, dostupno na: http://ba.one.un.org/content/unct/bosnia_and_herzegovina/bs/home/presscenter/tuzli-i-doboju-dodijeljene-dvije-mobilne-klinike-za-zdravlje-ena.html
- 41 Laura Hershey: Women with Disability: Health, Reproduction, and Sexuality, dostupno na: <http://www.cripcommentary.com/women.html>
- 42 Blijesak.info: Zdravstvene ustanove nisu prilagođene invalidima: Žene ne mogu kod ginekologa, djeca kod zubara, 17.06.2015, dostupno na: <http://blijesak.info/rubrika/sci-tech/clanak/zdravstvene-ustanove-nisu-prilagodene-invalidima-zene-ne-mogu-kod-ginekologa-djeca-kod-zubara/122967>
- 43 Gordana Katana: Reproaktivna prava osoba sa invaliditetom: I mi želimo biti majke, Oslobođenje 26.03.2015, dostupno na: <http://www.oslobodjenje.ba/vijesti/bih/reproduktivna-prava-osoba-sa-invaliditetom-i-mi-zelimo-biti-majke>
- 44 Podaci su preuzeti iz publikacije Mapa ravnopravnosti spolova. Prijedlog plana za postizanje ravnopravnosti spolova unutar političkih stranaka u Bosni i Hercegovini, dostupno na <http://infohouse.ba/doc/maparavnopravnosti.pdf>
- 45 Rezultati istraživanja su dostupni na: <https://ba.boell.org/sites/default/files/50nijansisive.pdf>.
Analizirani su dokumenti i praksa stranaka koje su osvojile najveći broj glasova za najviše zakonodavno tijelo u BiH na Općim izborima 2014. godine i to: SDP, DF, SDA, SBB, HDZ BiH, HDZ 1990, SNSD i SDS.
- 46 Podaci o učešću žena u predstavničkim domovima zakonodavne vlasti su preuzeti iz publikacije Politička participacija žena u Bosni i Hercegovini: Analiza učešća žena na stranačkim listama i konačnih rezultata općih izbora 2014., dostupna na: http://soc.ba/site/wp-content/uploads/2015/02/Mapa_Politicka-participacija_Editata_Knjizni-blok_Za-stampu.pdf

- 47 <http://www.gcfbih.gov.ba/project/ucesce-zena-u-javnom-i-politickom-zivotu/>
- 48 Godišnji izvještaj VSTV-a za 2014. godinu, dostupno na: http://vsts.pravosudje.ba/vstv/faces/pdfservlet?p_id_doc=30135
- 49 Udruženje "Mreža žena policajaca" sa sjedištem u Sarajevu, zvanično je registrovano početkom 2012. godine, a okuplja policijske službenice iz 15 policijskih agencija u BiH (Direkcija za koordinaciju policijskih tijela BiH, SIPA, Granična policija BiH, Federalna uprava policije, Policija Brčko distrikta i 10 kantonalnih MUP-ova)
- 50 <http://www.klix.ba/vijesti/bih/suvada-kuldija-nema-puno-zena-na-rukovodnim-funkcijama-u-policiji/151115013>
- 51 Maida Zagorac: Pravne mjere sprečavanja i borbe protiv nasilja nad ženama, 28.10.2014. Dostupno na: <http://soc.ba/pravne-mjere-sprjecavanja-i-borbe-protiv-nasilja-nad-zenama/>
- 52 <http://www.gcfbih.gov.ba/project/nasilje-nad-zenama/>
- 53 Dostupno na: http://www.gcfbih.gov.ba/wp-content/uploads/2014/01/studija_prevalenca.pdf
- 54 Dostupno na: http://arsbih.gov.ba/wp-content/uploads/2015/10/CAHVIO_Strategija.pdf
- 55 Vidi vijest sa web-stranice Agencije za ravnopravnost spolova BiH: <http://arsbih.gov.ba/potpisan-sporazum-izmedu-agencije-za-ravnopravnost-spolova-bih-i-sigurne-mreze/>
- 56 Vidi vijest na <http://arsbih.gov.ba/potpisan-memorandum-o-grant-sredstvima-izmedu-usaid-a-i-ministarstva-za-ljudska-prava-i-izbjeglice/>
- 57 Sarajevski otvoreni centar, Finansiranje i osnivanje sigurnih kuća u Federaciji BiH - Ka boljim rješenjima, str 3, 2015. Dostupno na: <http://soc.ba/finansiranje-i-osnivanje-sigurnih-kuca-u-federaciji-bih-ka-boljim-rjesenjima/>
- 58 Sarajevski otvoreni centar, Finansiranje i osnivanje sigurnih kuća u Federaciji BiH - Ka boljim rješenjima, str 12, 2015. Dostupno na: <http://soc.ba/finansiranje-i-osnivanje-sigurnih-kuca-u-federaciji-bih-ka-boljim-rjesenjima/>
- 59 Službeni glasnik BiH, br. 40/15.
- 60 Slavko Savić, Sud BiH S1 1 K 017213 14 Krl, 29.06.2015. Apelaciono vijeća Suda BiH je potvrdilo ovu odluku 2016. godine, dostupno na: <http://diskriminacija.ba/vijesti/potvr%C4%91ena-presuda-za-ratno-silovanje-u-predmetu-savi%C4%87>
- 61 Marković Bosiljko i dr., Sud BiH S1 1 K 012024 14 Kri, 24.06.2015
- 62 <http://womenorganizingforchange.org/izjave/otvoreno-pismo-narodnoj-skupstini-republike-srpske-povodom-rasprave-ns-rs-o-informaciji-o-nalazima-i-preporukama-studije-o-polozaju-srpskih-zena-zrtava-ratnog-zlocina-seksualnog-nasilja-u-bih/>
- 63 Izvještaj SAD-a o trgovini ljudima za 2015. godinu: Trafficking in Persons Report. Dostupan na: <http://photos.state.gov/libraries/sarajevo/30982/pdfs/2015-tip-eng.pdf>;
- 64 Vijeće ministara BiH: Akcioni plan suprostavljanja trgovini ljudima 2016-2019. Dostupno na: http://msb.gov.ba/PDF/Nacrt_Akcionog_plana_TLJ2016-2019-210.pdf